TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

KAMUSAL SENARYO BAĞLAMINDA MİZAH VE OTORİTE İLİŞKİSİ: ZAYTUNG ÖRNEĞİ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEVZAT CAN ÜNSAL

ANKARA- 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

KAMUSAL SENARYO BAĞLAMINDA MİZAH VE OTORİTE İLİŞKİSİ: ZAYTUNG ÖRNEĞİ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEVZAT CAN ÜNSAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. SEVGİ CAN YAĞCI AKSEL

ANKARA- 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

KAMUSAL SENARYO BAĞLAMINDA MİZAH VE OTORİTE İLİŞKİSİ: ZAYTUNG ÖRNEĞİ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. SEVGİ CAN YAĞCI AKSEL

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1-	
2-	
3-	

Tez Savunması Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Doç. Dr. Sevgi Can Yağcı Aksel danışmanlığında hazırladığım "Kamusal Senaryo Bağlamında Mizah ve Otorite İlişkisi: Zaytung Örneği, (Ankara, 2019)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar----------ii

Resim Listesi----------iii

Giriş ----------1

1. KAMUSAL SENARYO BAĞLAMINDA MİZAH VE OTORİTE ----------4

1.1. Otorite Kavramına Yönelik Tartışmalar----------9

1.1.1.Korku ve Otorite İlişkisi----------12

1.2. Kamusal Senaryodan Kaçış: Gündelik Hayatta Direniş Alanı Yaratmak----------15

1.3. Hakikat Üretimi ve Kurgusal Senaryo----------22

1.4. Mizahın Eleştirel Kullanımı: Otorite ve Mizah İlişkisi----------27

1.4.1. İktidarın Simgesel Düzeyde Alt Edilişi Olarak Mizah----------33

2. KAMUSAL SENARYOYA MİZAHİ BAKIŞ: ZAYTUNG HABERLERİ----------39

2.1. Kamusal Senaryonun Başat Kavramları: "Yerli ve Milli", "Milli İrade", "Dış Mihrak" ve "Büyük Oyun"----------44

2.1.1. Hegemonyanın Yeni Fantazyası: "Yerli ve Milli" ve "Milli İrade" ----------47

2.1.2. Kolektif Korku, Belirsiz Düşman: "Dış Mihrak" ve "Büyük Oyun"----------51

2. 2. Dış Mihrak, Büyük Oyun, Milli İrade, Yerli ve Milli Konulu Haberlerin İncelenmesi--54

Sonuç----------71

Kaynakça----------73

Özet----------79

Abstract----------80

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

Akt.: Aktaran

G20: 20 Grubu

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

NASA: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TV: Televizyon

RESİM LİSTESİ

Resim 1a ve 1b : Detay haber formatının ekran görüntüsü----------55

Resim 2a ve 2b: Dış mihrak konulu Zaytung içeriği----------55

Resim 3: Dış mihrak konulu Zaytung içeriği----------56

Resim 4:Dış mihrak konulu Zaytung içeriği----------58

Resim 5: Dış mihrak konulu Zaytung içeriği----------59

Resim 6: Büyük oyun konulu Zaytung içeriği----------63

Resim 7: Büyük Oyun konulu Zaytung içeriği----------64

Resim 8: Büyük Oyun konulu Zaytung içeriği----------66

Resim 9: Yerli ve milli konulu Zaytung içeriği----------67

Resim 10: Yerli ve milli konulu Zaytung içeriği----------68

Resim 11: Milli irade konulu Zaytung içeriği----------70

GİRİŞ

Mizah ve otorite arasındaki ilişki, mizahın tahrip edici doğası gereği her dönem sorgulanmıştır. Toplumsal gerçekliğe gülünç bir biçimde yaklaşan ve düzene karşı eleştirel bir tavır alabilen mizah bu yapısı sebebiyle kontrol altına alınmak, sınırlandırılmak hatta Orta Çağ Avrupa'sında olduğu gibi kimi zaman yasaklanmak istenmiştir (Bahtin, 2005). Kurulu düzene, sömürüye, mantık dışı kurallara, bilim dışılığa, kabalığa karşı bir başkaldırı aracı olarak görülen mizaha yöneltilen bu kısıtlamalar, onun siyasal iktidar ile arasındaki gerilimli ilişkiyi de özetler. Öyle ki Antik Yunan dönemine kadar uzatılabilecek bir süreçte, ideal devlet ve toplum düzeni üzerine yapılan tartışmalarda mizah, alay ve gülme önemli bir yer kaplamış, güçlü bir toplum düzeni için sınırlandırılması gerektiği düşünülmüştür.

Çalışmanın temel kavramı sayılabilecek olan *kamusal senaryo* kavramı, James C. Scott'un "*Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar*" (Scott, 1995) isimli kitabında, Malaya köyündeki sınıf ilişkilerini anlamaya yönelik yaptığı bir çalışmanın sonucu ortaya çıkmıştır (Scott, 1995: 11). Çalışmada siyasal iktidarın söylemleriyle ve gündelik yaşamla doğrudan ilişkili bir düzeni temsil eden kamusal senaryo kavramı bağlamında, son yıllarda siyasal iktidarın sıkça kullandığı "dış mihrak", "büyük oyun" "milli irade" ve "yerli ve milli" kavramları hakim söylemin ve dolayısıyla kamusal senaryonun karakterini iyi özetlediği savıyla analiz kategorisi olarak tercih edilmiştir. Bu kavramlar, iktidar söylemleri içerisinde önemli bir yer kaplayan ve dolayısıyla da kamusal senaryo açısından da tartışılmaya değer dört kavram olarak kabul edilmiştir. Örneklemde yer alan Zaytung haberlerinde bu kavramların hangi stratejilerle nasıl mizahi bir dile dahil edilerek popülerleştirildiği araştırılmıştır. Analizde niteliksel metin

analizi tekniğinden yararlanılmış, mizahın kamusal senaryo söylemlerinin kurgusallığına işaret etme gücü, örnekler üzerinden de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde James Scott'un hakim ile tabi olanları ve aralarındaki ilişkiyi tarif etmek için kullandığı kamusal senaryo kavramı üzerinde durulmuştur. Hakim ideoloji ve söylemler bütünüyle doğrudan ilişkili bir düzeni temsil eden kamusal senaryo, bu yönüyle, düzeni ve egemen olanı olumsuzlama potansiyeline sahip mizahın da hedefi olabilmektedir. Bu bağlamda otorite kavramına yönelik literatürdeki tartışmalara kısaca değinildikten sonra otoritenin korku hissi uyandırma kapasitesi karşısında mizahın özgürleştirici yapısı, Bahtin, Sanders, Bergson, Morreall ve Hilav gibi kuramcıların görüşleri etrafında incelenmiştir. Mizahın korku duyulanı sıradanlaştıran özgürleştirici yapısı üzerinde durulan bu bölümde siyasal iktidar, onun egemen söylemeleri ve otorite arasındaki yakın ilişki, korku ve itibar kavramları üzerinden değerlendirilmiştir.

Tahakküm ilişkilerinin aynı zamanda direniş ilişkileri olduğu tezinden yola çıkarak tabi sınıfın, kamusal senaryodan kaçışı temsil eden gündelik hayattaki mücadeleleri Scott'un tezlerinin yanı sıra Bahtin, Bayat, Lefebvre ve Certeau gibi kuramcıların görüşleriyle birlikte tartışılmıştır. Mizah kuramlarına yönelik tartışmaların değerlendirildiği birinci bölümün son kısmında ise güldürü ve mizah arasındaki farkların yanı sıra, mizahın neden kaynaklandığı ve neye yöneldiği üzerinde durulmuş, siyasal iktidarın mizah aracılığıyla simgesel düzeyde alt edilmesi, örnekler üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Zaytung'la ilgili betimleyici bilgi aktarımından ve Zaytung haberlerinin türsel niteliğine ilişkin temel bir tartışmadan sonra burada üretilen içeriklerin hakim söylemle olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle siyasal iktidarın ideoloji ve söylem alanındaki hegemonyası kamusal senaryo

kavramıyla birlikte incelenirken iktidara ait dil ve sembollerle kurulmaya çalışılan gerçeklik algısı üzerinde durulmuştur. Bu kavramların Zaytung'da nasıl ele alındığı, söz konusu tabirlerin Zaytung'da ilk kez ifade bulduğu 2013 tarihi itibariyle incelenmiştir. 1 Ocak 2013'ten günümüze (31 Aralık 2018) yayınlanan farklı türlerde toplamda 85 haber incelenmiş, bu haberlerden 12'si analiz edilmiştir. Egemen dilin ironi yardımıyla nasıl farklı bir anlam içine sokulduğu ve hakim söyleme ait kavramların mutlak inandırıcılığının, Zaytung'da var edilen eleştirel mizahi dille birlikte nasıl sorgulandığı sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

1. KAMUSAL SENARYO BAĞLAMINDA MİZAH VE OTORİTE

Kamusal senaryo, Scott'un (1995) deyimiyle hâkim olan ile tabi olan sınıflar arasındaki bütün söylem ve davranış biçimlerinin çoğunlukla hakim sınıf lehine belirlendiği bir toplumsal yapı olarak özetlenebilir. Bu anlamıyla kamusal senaryo, toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve esas olarak sistemin kendisini yeniden üretmesini sağlayan *egemen ideoloji* kavramının toplumsal yapı analiziyle de benzerlik taşır (Sancar, 2008: 8). Bu toplumsal yapı karşılıklı roller üzerine kuruludur. Scott, nezaket nedeniyle değil de daha çok, tarih boyunca insanların büyük çoğunluğuna dayatılan ve hakim sınıf ile tabi sınıfın karşılaştığı alanlarda sergilenen roller üzerinde durur. Bu roller Scott'a göre (1995:24) ayrıntılı ve sistematik olarak içselleştirilmiş ve tabi olanlardan beklenen kamusal davranış tarzında vücut bulmuştur. Tıpkı Bourdieu'nun (2016) *simgesel güç* kavramında değindiği gibi kamusal senaryoda bahsedilen edimler, basitçe sergilenen resmi rollerin ötesinde, tahakküm edilenlerin bedenine kalıcı olarak işlenmiş bir iktidarın etkisidir. İtibar ve övgü bahşeden, kişilere, yapıtlara, yasalara ve büyüklere saygı ve hürmet getiren eğilimler bütünüdür (Bourdieu, 2016: 204).

Scott, hakim olan ve tabi olanlar arasındaki ilişkiyi tanımlarken kamusal senaryo kavramını da özetler:

> Patron karşısında işçi, toprak sahibi karşısında kiracı ya da ortakçı, derebeyi karşısında serf, efendi karşısında köle… Aşağıdakilerin kamusal davranış tarzı, ihtiyatlılık, korku ve göze girme arzusu nedeniyle, güçlünün beklentilerine hitap edecek şekilde biçimlendirilecektir. Kamusal senaryo, aşağıdakiler ile hakim olanlar arasındaki açık ilişkiyi tanımlamanın kısa bir yoludur (Scott, 1995: 24).

Kamusal yaşama ilişkin davranış düzenlemeleri ve rutin toplumsal ilişkiler üzerine farklı tarzda yaklaşımlar mevcuttur. Scott toplumsal ilişkiler içerisindeki hiyerarşinin

oluşumunu ve buna bağlı olarak sergilenen rol ritüellerini iktidar ve onun tahakküm mekanizmalarıyla açıklarken Erving Goffman (2017a: 11) toplumsal düzeni, hiyerarşik bağlardan bağımsız bir şekilde, var olan tüm temel kurallara ilişkin rutinler olarak tanımlar. Goffman'a göre başkalarıyla temas esnasında bir kişi tarafından ve bir kişi için sürdürülen rol, meşru ve kurumsallaşmış türde bir roldür. Belirli türde temas esnasında kişi, sürekli olarak belirli bir yüze sahip olması gerektiğini düşünüp ahlaki açıdan bunun doğru olduğunu zannedebilir (Goffman, 2017b: 17). Goffman, Scott'un aksine bu kurumsallaşmış rolleri hem hiyerarşik gerekçelerle temellendirmez, hem de bu rollerin oluşumunda korku faktörünü Scott kadar belirleyici bulmaz. Ona göre, hürmet gösterme edimlerini de salt tahakküm ilişkileri içerisinde değerlendirmek eksik olacaktır (2017b: 71). Oysa Scott'a göre bu toplumsal roller, yöneten ve yönetilen arasındaki açık ilişkinin kurallarını belirleyerek bu kuralların yeniden üretilmesini sağlar; otorite karşısında nasıl davranmamız gerektiğini, yani kamusal davranışlarımızı belirler. Scott, içselleştirilmiş bu davranış tarzı üzerinden iktidarın ayrıcalıklı konumuna vurgu yapar; öyle ki iktidarı herhangi bir rol yapmama özgürlüğü üzerinden tanımlamaktadır. Ona göre "iktidar rol yapmak zorunda olmamak anlamına gelir; daha doğrusu tek başına herhangi bir gösteri konusunda daha kayıtsız ve ilgisiz olma kapasitesi demektir" (Scott, 1995: 57).

Kamusal yaşamda yalan söyleme, aldatma ya da rol yapma durumları farklı kavramlar üzerinden de tartışılmıştır. Aldatmacanın yükselişinin, etiğin düşüşünden ziyade toplumun çöküşüyle ilgili olduğunu belirten Ralph Keyes (2017: 51), hakikat ve toplumsal düzen arasındaki ilişkiyi günümüzde *hakikat sonrası çağ* kavramıyla nitelendirip ele alır. Ona göre günümüzde hakikate değil de inandırıcılığa itibar artmaktadır. Ralph Keyes, modern toplumda aldatmaca ve hakikatten kaçışın yaygınlaşmasının doğrudan iktidarla ya da kamusal senaryo düzenin katı hiyerarşik

yapısıyla değil de daha ziyade çağdaş yaşamın hareketliliği ve anonimliği üzerinden açıklamaktadır (2017: 19).

Scott'ın kullandığı kamusal ifadesi ve ondan türeyen kamusal senaryo ve gizli senaryo kavramları, kamusal alan tartışmalarında çokça tartışılan kamusal alan ve özel alan tanımlamalarından farklı bir anlam taşır. Bu denklemde, kamusal senaryonun basitçe kamusal alana, özel alanın ise kamusal senaryo dışında kalan mekanlara denk düştüğünü söylemek eksik olacaktır. Scott'un tanımlamasında kamusal senaryo, özel alan sayılabilecek mekanlarda bile hüküm sürebilir. Buradaki temel ayrım iktidar ya da otoritenin nerede belirdiğiyle ilgilidir. Bu anlamda kamusal alan dışında gösterilebilecek ev ya da diğer kişisel alanlarda dahi farklı iktidar ilişkileri, dolayısıyla kamusal senaryo ritüelleri gerçekleşebilir. Benzer biçimde Habermars da modern kapitalist gelişmelerle birlikte kamusal ve özel alan ayrımının bulanıklaştığından ve kamusal alan kavramının dönüşüme uğradığından bahseder (Habermas, 2003). Bu dönüşüm, sermayenin örgütlenmesi ve buna bağlı olarak gelişen teknokratik ve bürokratik yapıların kamusal alan ve tüm yaşam alanlarını sömürgeleştirir (Özbek, 2004: 74). Kamusal olanın belirsizliği her ne kadar kamusal senaryo kavramına içkin gibi görünse de Scott'ın kamusal senaryo nitelemesinin doğrudan egemen ve tabi olan arasındaki iletişimle ilgili olduğu, dolayısıyla "kamu" ya da "kamusal" tartışmalarından bu anlamıyla farklılaştığını söyleyebiliriz.

Scott'un kamusal senaryo kavramı, bir anlamıyla egemen söylem ve ideolojinin üretimini ve devamlılığını, dolayısıyla otorite ve rıza kavramlarını da içermektedir. Benzer şekilde hakim sınıf tahakkümünü *hegemonya* kavramına içkin bir tartışma konusu haline getiren Gramsci (1986: 186) için de siyasal iktidar ancak rıza yaratarak hegemonik bir hal alıp etki alanını genişletebilir. Gramsci'nin kavramsallaştırmasında rıza yaratmanın yolu, hakim ve bağımlı sınıflar arasındaki eşitsizliklerin ve hakim

sınıfın çıkarlarının ortak ve evrensel olarak sunulmasıdır (Zabcı, 2009:24). Scott, ideolojik hegemonyanın tabi grupların sessizliğine katkı sağladığı görüşüne katılsa da, bu hegemonyanın sürekli olarak ahlaki ve politik pasiflik ürettiği konusunda Gramsci'den ayrılır (Scott, 1995: 133-134). Scott için hakim ideolojinin kendisini doğallaştıran hegemonyası sık sık kesintiye uğramakta ya da kesintiye uğrama potansiyeline sahiptir. Bu kesintilerin temel sebebi direniş kanallarını kullanarak egemen ideolojide çatlaklar yaratan tabi sınıfın kendisidir (1995: 120). Scott, kamusal senaryoda itibar ve otoritesiyle görünür olan ve bu itibar ve otoriteyle hakim olmayı sürdüren egemen sınıfa yönelen alay ve gülme eylemini, hem senaryo düzeninden önemli bir kopuş hem de bir direniş yöntemi olarak ele alır. Mizah ve kamusal senaryo arasındaki ilişki ise, tam da egemen ideolojinin mutlak hakimiyetini sorgulanır hale getiren bu direniş yöntemleri içerisinde anlamlanacaktır. Bu anlamda egemene ve onun söylemlerine yönelen alay ve gülme, Scott'a göre hakim sınıfın kamusal senaryo içerisindeki rolünü anlamsız kılarak, otoritesini kesintiye uğratacak gücü de elinde bulundurur (1995:35).

Kamusal senaryoyu onun alt kültür ve mizahla olan ilişkisi üzerinden tartışan Levent Cantek (2011), *Şehre Göçen Eşek: Popüler Kültür, Mizah ve Tarih* isimli kitabında, tabi grupların kamusal senaryoda anti-hegemonik alanları nasıl inşa ettiği ve bu alanlarda bir direniş metodu olarak mizahın nasıl işlevsel bir hale gelebildiği üzerinde durur. Cantek (2011: 12), siyasal iktidarın meşruluğu üzerinde genel bir inancın oluştuğu ve süreç içerisinde tabi olanların katılımının sağlandığını düşünür. Öyle ki tabi olanlar, kamusal senaryonun içerdiği imgeler, düşünceler, anlamlar bütününü özümsemekle kalmayıp, bunu kendi düzeyinde yeniden üretmeye koyulur. Böylece kamusal senaryo, bireysel söylemlere etki ederek alışkanlık düzeyine oturur. Cantek, statükonun korunması ve iktidar söylemlerinin devamlılığı için kamusal senaryo kavramına ayrıca önem atfeder.

Kamusal senaryo ona göre hiyerarşik ilişkilerin hakim olduğu hemen her yerde, kimin nasıl davranması gerektiğini belirleyen, bu anlamda özel alanlar dışındaki söylem ve eylemlerimizi şekillendiren kurallar, gelenekler ve alışkanlıkların tümüdür (2011:10). Cantek kamusal senaryoyu şöyle özetler:

> Kamusal senaryo, hakim olan ile tabi olanları tanımlayarak, taraflar arası göreli mutabakat ve diyalog koşullarını ve aralarındaki ilişkileri belirleyen, toplumsal norm ve ahlaki ilkeler yekunu altında kabul gören değerleri daimi kılan, sosyo-politik-gündelik pratiklerin işleyişine yönelik bir alan oluşturan söylemdir. Bir başka deyişle, her dönemin şartlarına uyumluluk gösteren ve kimin nasıl davranacağının ön belirleyicisi olan kamusal senaryo, belli ifade alışkanlıklarının egemenliği altında bir dil toplamını oluştururken, özünde statükoyu koruyarak, işlerin herhangi bir değişim ve meydan okumaya uğramadan yolunda gitmesini de sağlar. Klişeler, aşınmış metaforlar, nakarat kullanımlar kamusal senaryonun en tanıdık parçalarıdır(2011: 11).

Fakat yine Cantek'ten hareketle söyleyecek olursak, kamusal senaryo dışında var edilen alanlarda mizahın belirleyiciliği ve yıkıcılığından bahsedebiliriz (2011). Kamusal senaryo düzeni, her ne kadar kamusal olan her şeye sirayet etme potansiyeline sahipse de, tabi sınıfların sahne arkasında var ettikleri direniş modelleri ve mizahın buradaki belirleyiciliği Scott'ta olduğu gibi Cantek için de önem arz eder. Bu direniş yöntemleri çoğu zaman üstü kapalı ve satır aralarında gizlenmiş bir vaziyette olsa da iktidarı tavize zorlamakta, hatta kimi zaman büyük çaplı kamusal eylemlerin besleyicisi ve hazırlayıcısı olabilmektedir (2011: 21).

Scott ve Cantek'in benzer ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kamusal senaryo, hakim düzeni sürdürebilmek, hegemonyasını devam ettirebilmek için yerleşik düzen ve hiyerarşiyi besleyerek devam etmesini sağlar; bunu yaparken yeni bir dil ve anlam inşa ederek bilgi düzeyine de nüfuz eder. Egemen sınıf kamusal senaryonun sürdürülebilirliğini sağlamak için bilişsel yapılara hakim olmanın ötesinde otorite, rıza, güç ve itaat istencine ihtiyaç duymaktadır. İktidar, rıza ve otorite ilişkisinin kamusal senaryo üzerindeki etkisine yönelik yapılan bu tartışma aynı zamanda otoritenin ne

olduğu sorusunu da beraberinde getirir. Bu noktada, burada kullanılan anlamıyla, otoritenin tabi gruplar üzerindeki rolünü daha iyi açıklayabilmek adına, *otorite* kavramı üzerinde yapılan bazı tartışmalar üzerinde durmak faydalı olacaktır.

1.1 Otorite Kavramına Yönelik Tartışmalar

Otoritenin taşıdığı asimetrik güç ilişkisi temeline dayalı negatif anlam neticesinde onun her zaman güç kullanımına bağlı olduğu sonucu çıkarılmamalıdır; öyle ki yapılan tartışmaların önemli bir kısmına göre otorite, ancak güç ve baskıya başvurmadan varlığını koruyabilmektedir. La Boetie, MaxWeber, Eric Fromm ve Hannah Arendt gibi kuramcılar otoriteyi salt güç ve şiddet ilişkileri içinden çıkarıp meşruluk paydasında birleştiren en önemli isimlerdir.

Yönetilenlerin otoriteye razı olup, onu arzulama nedenlerini soruşturan ve bu anlamda otoriteyi meşru iktidar olarak gören La Boetie (2014) için otorite, insanların güven duyabildiği bir güç şeklinde algılanan buyurmadır. Siyasal iktidar, otoriteye dönüşerek kendini, bir başka değişle özünü, haklı ve meşru gösterir. Ona göre iktidar, gücünü, buyurma-onama ilişkileriyle pekiştirmeden yalnızca hükmetme-boyun eğme ilişkilerine dayanarak varlığını sürdüremez (2014: 89). Tıpkı Boetie gibi, itaate ve otoriteye razı olma durumunu araştıran, otoriteyi gönüllü olarak isteme duygusunun sebepleri üzerinde duran ErichFromm (1987: 12), itaatkârlığın kişiyi taptığı gücün bir parçası haline getirdiğini ve kendini güçlü hissetmesine neden olduğunu belirtir. Otorite, insanı kanatları altına aldığı için ona kendini yalnız hissettirmez. İtaatsizlik için, bir insanın yalnızlığa, yanılgıya ve suça yönelik cesaretinin olması gerekir (1987: 13). Otoriteye bağlı özne, onun adına karar verdiği sürece hata yapmayacağını düşünür. Onun için düzen en üstün iyidir; özne otoriteyle özdeşlik kurarak iradesini onun içinde eritir (Kerestecioğlu, 2016: 33). Fromm da otorite ve itaat ilişkisini sadece güç ve baskı

temeline dayalı bir ilişki olarak görmez. Yalnızca güçten korkmaktan kaynaklanan itaat, insanların gönüllü bir istencine dönüştürülmelidir. Meşruluğu sağlayabildiği ölçüde iktidar, otorite sahibi olabilir:

> Korkunun itaatin ardına gizlendiği durumlarda iyi ve kusursuz yapılamayacak birçok iş kolu vardır. Kuvvetten korkmaktan kaynaklanan itaat, insan yüreğinden kaynaklanan bir itaate dönüştürülmelidir. İnsan, itaatsizlik etmeye yönelik korku taşımak yerine, itaat etmeye gönüllü olmalı, hatta ona gereksinim duymalıdır. Bu gerçekleşirse, otorite sahipleri itaatsizliğin bir suç, itaatkarlığınsa bir erdem olduğu inancını meşrulaştırabilirler (Fromm, 1987: 11-14).

Otorite ve otorite türleriyle ilgili kapsayıcı ve temel oluşturacak nitelikte çalışmalar yapan Max Weber (2005)'e göre otorite yalnızca güç kullanma ya da güçlü olma potansiyeli üzerine kurulu değildir. Otorite, gönüllü bir itaat düzenini temsil ettiği için meşru olarak algılanmak zorundadır. "Her gerçek egemenlik ilişkisinin ayırt edici kriteri, en düşük düzeyde bile olsa, belli bir ölçüde, gönüllü kabulüdür. Otorite sahibi güç, kendi meşruluğu konusunda bir inanç oluşturup geliştirmeye çalışır" (Weber, 2005: 35). Weber'e göre insanlar, yetkisinin meşru olmadığını düşündükleri kişilere itaat etmezler.

Modern toplumda otorite kavramının anlamını yitirdiğinden bahseden Arendt günümüzde otoritenin ne olduğunun teorik ya da pratik olarak bilinemeyeceğini belirtir (2012: 128). Otoritenin kendisine itaat edilmesini istediği için iktidar ya da şiddet biçimleriyle karıştırıldığını vurgulayan Arendt'e göre, zorun geçerli olduğu yerde otorite varlığını yitirir (2012: 129). "Otoritenin en büyük belirtisi baskıya ya da iknaya gerek olmaksızın, itaat etmesi istenenlerin verilen kararı sorgusuz sualsiz kabul etmeleridir" diyen Arendt'egöre (2018: 56), siyasal açıdan iktidar ve şiddetin aynı şey olmadığını söylemek yeterli değildir çünkü iktidar ve şiddet birbirinin karşıtıdır; birinin hakimiyet kurduğu yerde diğeri barınamaz (2018: 67). Arendt için otorite, yaygın kullanımının aksine gücün zorunlu olmaması koşulunu içermektedir. Gücün kullanımı

ya da zorbalık, otoriteye saygıyı azaltan, onu anlamından uzaklaştıran en önemli ilkedir (Esgin, 2016: 25).

Gündelik yaşamda yaygın kullanılan anlamıyla otoritenin kabul edilmiş güce, güçlü olana ya da gücü elinde bulundurana atfedilmiş bir nitelik olarak sınırlı bir anlama sahip olduğunu belirten Ali Esgin (2016: 21) için otorite, yalnızca bireysel-psikolojik bir olgu değildir; sahip olduğu asıl anlama ancak toplumsallık dahilinde kavuşmaktadır. Otorite kavramının en doyurucu tanımına sosyoloji disiplini içerisinde ulaşılacağını belirten Esgin'e göre (2016:20), iki kişinin var olduğu yerde, birinin diğerine üstünlüğü söz konusu olunca, yani eşitlik ilkesi tartışmaya açılınca otorite kavramı bir anlam kazanır. "Otorite, toplumsallığı varsayan buyruk vermeyle, boyun eğme arasındaki ilişkinin içine yerleşmiştir" (Mendel'den Akt. Esgin, 2016: 20).

Otorite kavramına yönelik farklı tartışmalar yapılsa da bu tartışmaların çoğunun benzeştiği nokta meşru otoritenin rıza, saygı ve itibara ihtiyaç duyduğudur; öyle ki Arendt'in otoriteye duyulan saygı ve itibarın önemini, onun hafife alınması hatta onunla alay edilmesi üzerinden açıklar: "Otoriteyi korumak için kişi ya da makama duyulan saygıyı ayakta tutmak gerekir. Dolayısıyla otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en keskin yolu, kahkahadır" (Arendt, 2018: 56). Arendt'in ifadesi hem otorite ve saygınlık hem de mizah ve otorite arasındaki ilişkiyi özetlemektedir. Egemene ya da otoriteye yönelen gülme, tabi sınıfla kurulan hiyerarşik bağı azaltmakta bir anlamıyla kamusal senaryoyu da olumsuzlamaktadır. Benzer şekilde, Scott için hakim olanların saygınlığı, çoğu zaman gösterişten ibaret olsa da ciddiyete ihtiyaç duymaktadır. Otorite kavramını kamusal senaryo bağlamında tartışırken ona duyulan ihtiyaç ve saygının, onun korku duygusu yaratma kapasitesiyle orantılı olarak arttığı görülecektir. Bu durumla paralel biçimde Scott da egemenin tahakkümüne dayalı kamusal senaryoda, tabi grupların otorite karşısındaki edilgen yapısının sebebini göze

girme arzusu ve korku hissi olarak özetler (Scott, 1995: 24). Bu anlamda korku hissi, tabi grupların kamusal senaryoya bağlı kalmalarını sağlayan temel duygu durumlarından biridir.

1.1.1. Korku ve Otorite İlişkisi

Scott (1995: 104) tabi sınıfların, hakim sınıf karşısında rol yapmalarındaki temel sebebin korku, politiklik ve Marx'ın tabiriyle, *ekonomik ilişkilerin kör zorlaması* yani hayatını kazanma ihtiyacı olduğunu vurgular. Salt güç kullanımı olmasa da korku hissi yaratabilme kapasitesi, hakim sınıfın kamusal senaryodaki otoritesini pekiştirmekte aynı zamanda mevcut düzenin sürekliliğini sağlayan dayanaklardan birini oluşturmaktadır.

Korku ve otorite ilişkisinin doğal ve birbiri için gerekli olduğunu belirten Richard Sennett'e göre (1992: 21) otorite, onun karakterinde erişilemeyen bir yan olduğunu hissettirir; bağımlı kişi de bunu böyle algılar. "Bir otorite ilişkisinde duyulan korku, üstün olan tarafından bu güçle yapabileceği şeylerden duyulan korkudur" (1992: 34) diyen Sennett için otoritenin sahip olduğu bir güç, bir özgüven, ya da bir giz vardır ve bağımlı kişi buna nüfuz edemez. Otorite ile bağımlı kişi arasındaki bu fark, hem korku hem de saygı uyandırır (1992: 160). Siyasal iktidarların korku üretmeleri veya var olan korkuları manipüle etmeleri, iktidarlarının meşruiyetini sağlamayla doğrudan ilgilidir. Korku, beraberinde koruyucu-kurtarıcı motifini de getirdiği için iktidar, tabi sınıfın kendine olan bağımlılığını pekiştirir (Kerestecioğlu, 2016: 37). İnsanların hem otoritenin kaybolmasından hem de onun kendisinden korktuğunu söyleyen Sennett (1992: 21) bu ilişkiyi şöyle özetler:

> Baskı gerçekten ortadan kalkarsa, özne elinden her şeyin alındığı hissine kapılır, hiç kimsenin ilgisini çekemeyecek kadar silik olduğunu düşünür. Otorite sahibi kişinin varlığını hissettirmemesi durumunda her şeyin yolunda gideceği fantezisi ve bu varlık olmaksızın hiçbir şeyin var olmayacağı korkusu kaçınılmazdır. Otorite sahibi kişiden korkulur; ancak, özne, bu kişinin yok olacağı düşüncesinden daha çok korkmaktadır (1992: 47).

İktidar ve korku kavramlarını birbirilerini var eden bir ilişkisellik üzerinden tartışan Halis Çetin'e göre (2012: 10), korku ve siyasal iktidarın doğası, tehdit ve yönetim duygusunu barındırdığı için benzeşir. Korkunun sıradanlaşmasıyla iktidarın doğallaştığını söyleyen Çetin için (2012: 24) bireyler düzenin dışına çıktığı andan itibaren yabancılaşarak kaybolacaklarını düşünürler. Buradaki toplumsal paranoya, siyasi amaçlar için kullanılır; sorgulanmayan bir iktidar kurmak, kurallara mutlak itaati sağlamak için korkular büyütülür ve paranoya rasyonelleştirilir (Kerestecioğlu, 2016: 32).

Toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlamak için siyasal iktidarın en büyük meşruiyet kaynağı ve aracının kolektif korkular üretmek olduğunu söyleyen Çetin, kolektif korku ne kadar güçlü olursa devlete bağlılığın da o kadar güçlü olacağından ve korku unsuru ilan edilen öteki/yabancı/düşman olan unsurlara karşı tepki ve cezalandırma biçiminin de o denli şiddetli olacağından bahseder (2012: 10). Benzer biçimde Scott da (1995), kamusal senaryo kavramının ya da bir anlamıyla hakim sınıf düzeninin, en belirgin hissedildiği zamanların tabi sınıflar üzerindeki baskının artmasıyla oluştuğunu söyler. Scott'un kavramlaştırması, iktidarla söylem ilişkisinin en sert olduğu yerde yani kamusal senaryo ile gizli senaryo arasındaki farkın en fazla açıldığı yerde anlamlı olacaktır (1995: 13).

Tahakküm mekanizmalarının işleyişinin hakim sınıfın itibarıyla doğrudan ilişkili olduğunu belirten Scott için itibar, çoğunlukla korkunun araçsallaştırılmasıyla inşa edilir (1995: 87). Kamusal senaryo, otorite, itibar ve korku kavramları arasındaki bağlantısal ilişki dolayısıyla, bu kavramların herhangi birine yönelen direnişin bütün yapıyı etkileyebilme potansiyelinde olduğu söylenebilir. Scott, mizahı ya da otoriteye yönelen alaylı gülme eylemini de bu direniş yöntemlerinden biri olarak görür (1995: 35). İtibar ve korku ilişkisinin kamusal senaryo için önemini örneklediği Orwell

alıntısında, otoriteye yönelen gülme ediminin yıkıcı gücünü tarif eder. George Orwell'ın *Bir Fil Vurmak* yazısında, sömürge Birmanya'sında polis müfettiş yardımcılığı yapan Orwell, ipini koparmış ve kasabayı birbirine katan bir fili vurması için çağrılır. Silahsızlandırılmış yerlilerin bakışı altında fille karşı karşıya gelen Orwell, fili vurmak istemese de sömürge yerlilerinin gözü önünde gülünç duruma düşüp otoritesini yitirmemek için tetiğe basmak zorunda olduğunu bilir. Orwell hikayeye şu sözlerle devam eder: "Ve benim bütün yaşamım, Doğu'daki her beyaz adamın yaşamı gibi, kendime gülünmesini önlemeye yönelik uzun bir mücadele oldu" (Orwell'danAkt. Scott, 1995: 35). Hikayeden anlaşılacağı üzere, iktidar tabi sınıf üzerindeki hegemonyasını korumak ve rıza almak adına kendisinden beklenenleri yapmak zorundadır. Scott'a göre kamusal senaryoda tahakkümün sağlanması için yönetilenlerin gönüllülük ve hürmet gösterisi yapması gerekiyorsa, hakim sınıfın da inandırıcı bir kibir ve üstünlük gösterisi yapması gerekir. Tam da bu sebeple Orwell yerlilerin karşısında ancak tutsak edilmiş bir köle kadar özgürdür. Scott için buradaki köle ve efendi metaforundan ulaşılabilecek sonuç yöneten ve yönetilen arasındaki kamusal senaryo ilişkisini de açığa çıkarır. Tabi sınıf için bu senaryoya uymamanın cezası fiziksel bir şiddet olabilirken, iktidarın senaryoyu ihlal etmesinin sonucu alay edilmektir; çünkü alay, iktidarın kurmaya çalıştığı tüm üstünlük gösterilerini yerle bir edebilecek güce sahiptir. Gülmeye dayalı bu güç bir anlamda otoritenin itibar ve inandırıcılığını; onun kullandığı dili, sembolleri ve hiyerarşik yapıları sorgulanır hale getirirken korku duyulanı da sıradanlaştırmaktadır.

Tam da bu noktada, Scott'ın yukarıdaki örneğinden anlaşılacağı üzere, otorite ve ondan duyulan korkuya yönelen alay ve gülme eylemi Sennett'in altını çizdiği gizli ve temas edilemez yapıyı görünür kılıp temas edilebilir bir mesafeye çeker; böylece yine Scott'ın izini sürerek Sennett'in ifadesini yeniden yorumlayacak olursak, bağımlı

kişinin otoriteye beslediği korku ve saygı hissi, gülünçlüğün yıkıcılığı karşısında tahrip olacaktır. Bu tahribat, Arendt'in otoriteyi tarif ederken belirttiği itibar ve inanç mekanizmalarını da işlevsiz kılacak, Arendt'in sözüyle otoriteyi ortadan kaldıracaktır.

Tabi grupların kamusal senaryo düzeni içerisinde kalmalarının temel sebeplerinden birinin korku hissi olduğu varsayımından hareketle, benzer bir formülasyonla tersten düşünecek olursak, kamusal senaryonun dışına çıkabilmenin koşulunu da korku duyulandan azad olmak, onu sıradan bir hale getirmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada tabi sınıfın, düzeni olumsuzlayan ve onu yeniden şekillendirmeye çalışan örtük ya da açık mücadeleleri içerisinde mizahın önemli bir yer tuttuğunu söylemek yerinde olacaktır. Kimi zaman örtmece sözlerle kimi zaman ise geri çekilmesi kolay bir alenilikle bir direniş metodu olarak işlev görebilen mizahın yıkıcılığı, yalnızca otoriteye karşı duyulan itibar ve korku hissini değil aynı zamanda egemen söylemi ve onun anlam dünyasını da aşındırmaktadır.

1.2. Kamusal Senaryodan Kaçış: Gündelik Hayatta Direniş Alanı Yaratmak

Tabi sınıf üzerindeki tahakkümün artması, baskı görenin rol yapmaya dayalı kamusal davranışları ile özel alanda gösterdiği davranışlar arasındaki farkın belirginleşmesine sebep olur. Bunun sonunca tabi gruplar, doğrudan otoritenin karşısında değil de ondan sakınılan mekanlar üzerinden kendini gerçekleştirmeye, eleştiri ve direniş pratikleri geliştirmeye çalışır. Scott'a göre (1995: 14) "tabi konumda olanlar hakim olanın dolaysız denetiminin dışında geniş bir toplumsal varoluşa sahiptirler. İlkesel olarak, ortak bir tahakküm eleştirisinin gelişebildiği bu yerler yalıtılmış çevrelerdir". Tahakküm sürecinin hegemonik kamusal tavrı, iktidarın yüzüne söylenemeyenlerden oluşan bir sahne arkası söylemi yaratır. Bu noktada Forrester'ın (1999: 38) "doğru sözlülük eşitlik

ilişkilerine mahsustur" sözü Scott'un tahakküm dışı ilişkilerin davranış pratikleri konusundaki ifadelerini özetler niteliktedir. Scott için (1995: 32), kolektif baskı tabi grupların sahne arkasında, öç alma fantezileri geliştirmesine sebep olur. Bu fanteziler, korku ve baskıdan kaynaklı yenilmişliği, güç ilişkilerinin tersine döndüğü bir dünya tahayyülüyle dengelemeye çalışır. Benzer biçimde, politik ortamın tehditkar ve keyfi olması, pratik gizlenme tarzlarının gelişmesini sağlayarak gizli senaryonun, kamusal senaryoya sızmasını zorlaştıracaktır. Bu durum aynı zamanda kılık değiştirme biçimlerinin, anonim ve şifreli iletişimlerin çeşitlenmesine, gelişmesine sebep olacaktır (Scott, 1995: 194). Korkudan kaynaklı edimler, tabi grupların direniş biçimlerini alt kültür oluşturarak besledikleri örtük mücadeleler alanına hapsedecektir. Tabi grupların, hakim sınıf tahakkümüne karşı geliştirdiği direniş pratikleri genellikle anonim karakterde ve cılız yapıdadır. Seyrek görülen açık direniş mücadelelerinin söz konusu olduğu durumlar dışında, tabi gruplar, direnişlerini ve meydan okumalarını, hem amaçlarını gizlemeye yarayan hem de muhtemel bir başarısızlığın sonuçlarını yumuşatabilecek bir geri çekilme yolu sağlayacak tabi olma ritüalizmleriyle örtmeyi öğrenirler (Scott, 1995: 141). "Halk kültürüne sirayet eden bu ritüellerin tarihsel başarısı, var olan toplumsal düzeni olumsuzlamasıdır" diyen Scott için (1995: 121), kamusal senaryoda açık protesto, isyan ve gösteriler nadiren görülür. Fakat bu örtmeceler Scott için asla daimi bir yenilgi anlamı taşımamaktadır; aksine Scott sahne arkasında geliştirilen direniş pratiklerinin yıkıcı hatta devrimci gücüne inanır. Ona göre gizli senaryo sadece iktidardan gizlenerek yapılan, örtük konuşmalar bütünü değildir; muhalif ve yıkıcı bir yapıdadır:

> Gizli senaryonun aranması gereken yer özellikle, iktidar sahiplerinin kulak menzili dışında kalan, ikinci göreli söylemsel özgürlük alanıdır. Burada bulduğumuz şey ile iktidarın huzurunda söylenen şey arasındaki farklılık, iktidarın söz konusu olduğu politik iletişimde neyin bastırıldığına dair kaba bir ölçüdür. Bu nedenle, gizli senaryo, hegemonik

> olmayan, karşıt, muhalif, yıkıcı söylemin ayrıcalıklı mekanıdır (1995: 52).

Foucault iktidar ilişkilerinin bağlantısal olma niteliğinden dolayı iktidarın olduğu her yerde direnmenin de varlığını sürdürdüğünü savunur (Başlar, 2016: 233). Scott (1995) da Foucault'nun iktidar ve direnç ilişkiselliğine benzer nitelikte; tahakküm ilişkilerinin aynı zamanda da direniş ilişkileri olduğunu belirtir. Scott'a göre açık protesto ve meydan okuma anları dışında tabi sınıflar direniş pratiklerini sahne arkasında var ederler. Kamusal senaryoda ifade olanağı bulamayan tabi sınıflar, hakim söylemin hegemonyasına karşı bir *gizli senaryo* ile anti hegemonik söylemi inşa etmeye çalışırlar (1995: 77). Öyle ki Scott, politik mücadelelerin tarihinin, büyük ölçüde, önemli toplantı mekanlarını ve söylem alanlarını denetlemeye yönelik girişimlerin tarihi olduğu görüşüne katılır (Susanne Wofford'dan Akt. Scott, 1995: 172). Bu anlamda tabi grupların tarih boyunca süregelen mevcut durumlarını değiştirilemez bir veri olarak gören, bu durumu kaçınılmaz olmaktan çıkaran herhangi bir alternatif deneyim ya da bilgi olmadığını söyleyen tezler Scott için oldukça tartışmalıdır (1995: 114).

Cantek (2011: 21) de Scott'ın tezine katılarak iktidarın kontrol alanı dışında kalan, bir diğer ifadeyle kamusal senaryodan bağımsız bir alanda, tabi grupların muhalefet pratiği geliştirdiği üzerinde durur. Cantek'in alt politika olarak nitelediği bu alan muhalefetin, kamusal senaryo dışındaki kültürel ve siyasi ifadesidir. Alt politika, hareket alanını gündelik yaşamın içinden, tanık olduğu olgu ve tutumlardan, rutinlerden ve davranışlardan çıkarır. Kamusal senaryonun dışladığı, yok saydığı, önemsizleştirdiği her şey kullanılır (Cantek, 2011: 21-22). Scott ve Cantek, iktidarın doğrudan denetiminin dışında kalan ve alt politikanın gelişmesine olanak sağlayan bu alanların tek başına olmasa da bütüncül bir muhalefete katkı sağladığını düşünürler. Cantek'e göre mizah da bu kültür içerisinde var olur ve gelişen muhalefete katkı sağlar. Mevcut

olanı tahrif eden, mutlak olan dili görelileştiren mizah, bu yapısıyla muhalif ve yıkıcı bir direniş yöntemidir (2011:22).

Muhalefetin kültürel ve siyasi ifadesini geçekleştirdiği, karşı bir hegemonya oluşturduğu alt politika tartışmalarının en karakteristik halini kuşkusuz Mihail Bahtin'in (2005) Orta Çağ çözümlemelerinde buluruz. Bahtin mizahı, önemli bir direniş yöntemi olarak kodlayarak mizah ve muhalefet ilişkisinin resmi dünya düzenine karşı yıkıcılığı üzerinde durur. Yerleşik düzenin ciddiyet ve despotluğuna karnaval dünyası önemli bir alternatif sunmakta, bu alternatif kimi zaman yıkıcılığı da içinde barındırmaktadır. Karnaval, resmi bayramın aksine, egemen hakikatten ve kurulu düzenden geçici bir özgürleşmeyi kutlar. Egemen söylem ve ona ait tüm hiyerarşik rütbelerin, ayrıcalıkların, normların ve yasakların askıya alınışının altını çizer (Bahtin, 2005: 33). Cantek (2011: 21-22), Bahtin'in mizah ve resmi düzen ilişkiselliğine katılarak alt politikayı kamusal senaryonun dışladığı, yok saydığı, önemsizleştirdiği her şeyi içeren ve karşı hegemonya oluşturma potansiyeline sahip bir yapıda tanımlar. Alt politika, kamusal senaryonun fiziksel jestlerine, duruşuna karşıt olan; hiyerarşi ve görgü kurallarınca dışlanan taklit, alay, küfür, kabalık, müstehcenlik türünden her türlü söylem biçimini içermektedir. Bu sebeple, alt politika, mizahın eleştirel kullanımı için özgür ama bir anlamda gizli bir alan yaratır. "Gülme, maksatlı ya da değil, sevimli yüzü ve düzenbazlığıyla meydanın ortasında tatlı tatlı konuşup, yasaklananı açığa çıkarıp ifşa edebilir. Baskıyı, haksızlığı görünür kılabilir. Dünyevidir, kamusal senaryonun şaşmaz ve sapmazlarıyla uğraşmayı mesele eder" (Cantek, 2011: 21). Gündelik hayattaki baskı sömürü ve zulme karşı insanların oluşturdukları kaçış alanları ve mizahın bu alanlardaki belirleyiciliği, yapılan tartışmalar içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Hegemonik söyleme yönelen gülme eyleminin toplumsal ayrıcalıklara ve boyun eğme arzusuna karşı, ezilen kesimlerin gizli/örtük direnişi olarak değerlendirilmesi mümkündür (Avcı, 2003: 84). "Kamusal

senaryoya karşı gizli senaryo, hâkim söylemin hegemonyasıyla çelişir, onları değiştiren sahne arkası konuşmalardan oluşur. Gülme eylemi, ezilenlerin gizli senaryolarının en önemli parçasıdır" (Avcı, 2003: 84).

Muhalif alt kültürleri tabi sınıfın önemli direniş araçları olarak gören bir başka kuramcı da Michel De Certeau'dur (2008). De Certeau'nun Foucault'dan da beslenen bir biçimde, iktidarın aslında gündelik hayatın her alanına ve her ilişki biçimine nüfuz etmesi ön kabulünden hareketle, egemen olan düzenlemeleri, kuralları ve yönetenin yönergeleri karşısında sıradan bireyin stratejilerini betimlemektedir. Birey aslında her türlü günlük yapıp etme biçimiyle görünmez ve sayısız bir biçimde iktidar tarafından yaratılan düzenlemeler bütününe karşı çıkmaktadır (Yılmaz, 2018:4). De Certeau, toplumsal aktörün sistemin pasif bir kurbanı olduğu varsayımını reddederek; her aktörde mevcut iktidara ve onun gündelik pratiklerine karşı direniş gösterme ve hatta o hegemonyayı geriletme gücünün var olduğunu belirtir (Şanlı, 2018: 59).

De Certeau'ya göre (2008: 47), sistem dışı eylemleri gerçekleştiren yerliler, egemen kültürün içinde ve bu kültürün araçlarıyla, daha doğrusu bu kültürün bizzat kendisiyle birlikte, bu egemen kültürün kanunlarını minik parçacıklar haline getirerek kendi çıkarlarına çevirip kendilerine özgü kurallara dönüştürüp dümenler ve oyunlar çevirerek manevralar yaparlar. De Certeau, günlük yaşamımızda pek çok alışkanlık, tutum ve uygulamanın hakim sınıf aleyhine taktiksel davranışlar olduğunu öne sürer. Zayıf olanın, güçlü olana karşı başarıları, oyun ve dümen çevirme sanatı hepsi taktiktir (2008: 55). Scott'ın tezlerinde de De Certeau'ya paralel şekilde, gündelik hayatta hakim sınıfa karşı doğrudan bir meydan okumanın güç olduğu zamanlarda, düzen içinde gizli ve aykırı davranışlar icat edilir:

> …bu nedenle köylüler, güvenlik ve başarı amacıyla, tarihsel olarak direnişlerini gizlemeyi tercih etmişlerdir. Toprak üzerindeki denetim sorun olduğunda, açıkça meydan okuyan bir toprak işgali yerine izinsiz

> olarak yerleşmeyi tercih ederler; vergilerle ilgili bir mesele olduğunda, vergi ayaklanması yerine vergi kaçınmayı tercih ederler; topraktan elde edilen ürüne ilişkin haklarla ilgili bir sorun olduğunda, doğrudan el koymak yerine izinsiz almayı ya da aşırmayı tercih ederler (Scott, 1995: 128).

Peter Burke ise (2011: 84-85), Pierre Bourdieu'nun *simgesel şiddet* kavramından yola çıkarak, egemen sınıfın kültürünün egemen olunan gruplara dayatılmasına ilişkin olan simgesel şiddet kavramı üzerinde durur. Bu duruma bir direniş olarak tabi grupların "hırsızlık, bilmezlikten gelme, ayak sürtme, kaçma, sabotaj" gibi geniş toplu eylem biçimleri geliştirdiklerini belirten Burke'ye göre halk kültürünün bazı araştırmacıları bunu resmi ya da seçkin kültürün başatlığına bir direniş kültürü olarak tanımlamaktadır. Asef Bayat da (2008: 35) sıradan ve neredeyse sessiz insanlar tarafından gerçekleştirilen sıradan ve sessiz pratiklerin muazzam toplumsal değişimlere olanak sağladığı üzerinde durur. Ona göre, bu direniş, siyasal otoriteyi zayıflamayı hedeflemeksizin, aktörleri için kendi başına önemi olan değişiklikler anlamına gelir. Bu basit ve gündelik pratiklerin siyasal alana kaymaları kaçınılmazdır. Bu direnişi planlı ya da açıkça tasarlanmış değil, hayatta kalmanın acilliği ve haysiyetli bir yaşama duyulan istek karşısında geliştirilmiş doğal ve ahlaki talepler olarak görür (2008: 41). Scott'un belirttiği direniş tarzını üçüncü dünyadaki kent yoksullarının dinamiklerini açıklamada yetersiz bulan Bayat'a göre kentli tabi sınıfın temel meşguliyeti hayatta kalmanın yanı sıra sessiz ve sakin de olsa ilerlemeye ve daha iyi bir hayata ulaşma çabasıdır (2008: 33). Mücadeleleri yalnızca savunmacı, hakim sınıfın baskılarına karşı gündelik bir direniş olmadığı gibi, her zaman gizli, saklı ve çoğunlukla münferit de değildir. Bayat'a göre kent yoksullarının mücadeleleri gizlice saldırgandır, hakim grupların ayrıcalıklarına muazzam bir baskıda bulunurlar. Muhalefet tanımlamaları genellikle isyanlar, protestolar ve açık çatışmalar üzerinden yapıldığından, tabi grupların gündelik yaşamlarındakiiktidar ilişkilerine ve iktidar sembollerine karşı sürdürdükleri mikro

düzeydeki mücadeleler genellikle göz ardı edilerek önemsiz görülür ve küçümsenir (Bayat, 2008: 33). Ancak tek başına bir değişim sağlamasa da bütüncül bir muhalefete katkı sağlar.

Gündelik hayat içindeki rahatsızlık duygusunun pek çok alanda dile getirildiğinden bahseden Lefebvre'ye göre (2007: 94), halk kültüründe resmi düzen tatminkarlığını onaylayan düzenekler sökülerek, tatminin içinde kaybolan trajiklik yeniden oluşturulmaya başlanır. Resmi kültürün dışında bulunan bu kültür kalıntısının içinde, toplumun özünde bulunan rahatsızlık toplumsal ve kültürel bir olgu haline gelir. Fakat Lefebvre, gündelik hayattan kaçış pratikleri ve bu pratiklerin devrimci gücü konusunda Bayat ve De Certeau kadar iyimser değildir. Lefebvre, gündelik pratiklerin, toplumsal yaşamın yeniden üretiminde hayati bir öneme sahip olduğu konusunda Bayat ve De Certeau'yla benzer fikirleri paylaşsa da bu pratiklerin sistemi yıpratmak yerine onu yeniden ürettiğini vurgular. Ona göre (Lefebvre, 2007) gündelik hayat kapitalizme içkindir ve onun doğal bir parçasıdır. Kapitalizm, insanların modern hayata uyum sağlamasını isterken kendisi de uyum sağlamıştır. Sistem, tüketim üzerinde ve tüketim aracılığıyla gündelik hayatı örgütleme ve yapılandırma olanağını keşfetmiştir (Lefebvre, 2007: 71). Kapitalist üretim ilişkileri sonlandırılmadıkça, gündelik hayat pratikleri içindeki bu ufak sistem dışı hareketlerin radikal bir çıkış yoluna evrileceğini söylemek zordur. Lefebvre gündelik hayatın ne olduğu sorusuna şu sözlerle cevap verir:

> Gündelik yaşam nerededir? Çalışmada mı, yoksa serbest zamanda mı? Aile ve özel yaşamda mı, yoksa kültürün dışındaki "yaşamsal deneyim"anlarında mı? Bu sorulara verilebilecek ilk yanıt şu olabilir: Gündelik yaşam, bu üç alanın ya da görüngünün tümünde birden gelişir ve tümü tarafından içerilmiştir. Bu üç farklı alanın bütünlüğü içinde vardır ve somut bireyi belirleyen de budur (Lefebvre'den Akt. Köse, 2008: 15).

Lefebvre, bireylerin yabancılaşmış olduğu hayattan güçlü bir eleştiri yoluyla sıyrılabileceklerini vurgular. Düşünce yoluyla eleştirilebilecek bir gerçeklik olan

gündeliklik, eleştirel bakış açılarının ısrarcı ve sarsıcı gücüyle yaşamsal gerçekliği değiştirebilir. Gündelik olanın mantığı, öncelikle gündelik yaşamın manipüle edici yönünün farkına varmayı gerektirir. Lefebvre'e göre, söz konusu mantığı, onu çevreleyen tüm mistifikasyon biçimlerinden arınmış olarak kavramaya çalışmanın tek yolu, bireysel bilincin kendisi hakkında açıklamalarda bulunabileceği diyalektik bir düşünce tarzını yeniden egemen kılmaktan geçmektedir (Köse, 2008: 13).

Gündelik hayatı çevreleyen hakim ideoloji ve hiyerarşik kurallar bütünündenkaçışıtemsil eden anti hegemonik alanlar ve eylemler, farklı kuramcılar tarafından farklı isimler ve anlamlar etrafında tartışılsa da, kurulu düzenin ritüelleri karşındaki asıl özgürleşmenin,alternatif mekanlar yaratmanın ve düzene karşı gerçekleştirilen kuraldışılıkların ötesinde,düşünselanlamda geçekleştiği söylenebilir.Tabi olanların fantezilerini süsleyen ve halk kültürlerine yansıyan ezilenlerin başa geçtiği dünya tahayyüllerinin dahi devrimci ideolojileri harekete geçirebildiğinivurgulayan Scott'ın (1995) izini sürerek, kurulu düzenin tüm çarpıklıklarını gözler önüne seren, var olan toplumsal düzeni olumsuzlayanmizahın gündelik yaşam içerisinde oluşturulmuş önemli bir direniş aracı olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.3. Hakikat Üretimi ve Kurgusal Senaryo

La Boetie'ye (2014) göre iktidara bağlılık istencini geliştiren temel motivasyonlardan en önemlisi, süregelen göreneklerdir. "Gönüllü kulluğun ilk nedeni alışageldiğimiz göreneklerdir" diyen La Boetie (2014: 38), özgürlüğün yok oluşu ve siyasal iktidarın belirmesi arasında bir koşutluk olduğunu söyleyerek hegemonyanın kurulmasıyla birlikte gönüllü kulluğun da ortaya çıktığına işaret eder. İktidarın ideolojik başarısı sonucu yaratılan bu yeni ortam, iktidar açısından hegemonya adını alırken halk

düzeyinde gönüllü kulluk olarak belirir (La Boetie, 2014: 100). Siyasal iktidar, özgürlüğü ortadan kaldırmakla yetinmez, gerçeği çarpıtıp bağımlılığın özgürlük biçiminde algılanmasına çalışır. Bunu gerçekleştirebildiği ölçüde vardır (2014: 97). İktidar ve hakikat arasındaki bu ilişki, iktidarın gerçeği yeniden kurgulamasını ya da olanla olması gereken arasındaki farkı bulanıklaşmasına sebep olmaktadır. Scott (1995) kamusal senaryonun, iktidarın ideolojik söylemleriyle meşrulaştırıldığını belirtirken, Boetie'nin temellendirdiği gönüllü tabi olma durumuna benzer yaklaşımda bulunur. Ona göre (1995: 84) iktidar, düzeni doğallaştırmak ya da olanı, olması gerektiği gibi sunmak için kamusal senaryoyu araçsallaştırır. Bu anlamda yaratılan gerçeklik ya da doğruluk algısı kurgusal bir çarpıtmadan ibaret olabilir. Hakim olanlar, kamu sahnesini denetleyerek, ideal olarak tabi olanların görmelerini isteyecekleri şeye yaklaşan bir görüntü yaratabilirler. "Kamusal senaryo etkileyici olmak, hakim elitlerin iktidarını olumlamak ve doğallaştırmak, hakimiyetlerinin kirli çarşaflarını gizlemek ya da örtmece sözlerle bulanıklaştırmak için tasarlanır" diyen Scott (1995: 43) için iktidarın korkuyla karışık saygıyı çoğaltma ya da bazı olguları tamamen kamusal görüşten uzak tutma becerisi, onun kabul edilemeyecek davranışlarını gizlemeye hatta bu davranışlarını meşru hale getirmeye yarar (1995: 86-87). Öte yandan tabi konumda olanlar bu edilgen öznelik durumunu içselleştirmekle kalmayıp bu durumun korunması için çaba sarf ederler:

> İdeolojik terimlerle, kamusal senaryo tipik olarak, uzlaştırıcı tonuyla, hakim değerler ve hakim söylemin hegemonyası için ikna edici kanıtlar sağlar. İktidar ilişkilerinin etkilerinin en sarih olduğu yer tam da bu kamusal alandır ve yalnızca kamusal senaryoya dayanan bir analizin, tabi grupların tabiyet koşullarını onayladıkları ve bu tabiyet durumunun gönüllü, hatta gayretli ortakları oldukları sonucuna varması muhtemeldir (Scott, 1995: 27).

Toplumsal hiyerarşinin belirginleşmesi, bu hiyerarşiye atfedilen meşruluğun iktidar tarafından kullanılmasına da aracılık edecektir. İktidar kurumu, kamusal senaryonun

meşruluğu ve sağlıklı bir biçimde işleyişine özellikle ihtiyaç duyar; işleyişin devamlılığıysa öncelikle kendi iktidarının ön kabulünü şart koşacaktır (Cantek, 2011: 11). Cantek'e göre (2011) düzeni, çoğunlukla iktidar tarafından oluşturulan toplumsal kurallar belirler ve onun devamını sağlayan temel meşruluğu oluşturur:

> Görenekler, alışkanlıklar ya da eğitim diye adlandırılabilecek kültürel ve düşünsel yapı ya da bizim adab-ı muaşeret diyeceğimiz kamusal davranışlarımız, toplum için vazedilen mutlak iyi ve kötülerin nasıl bir hal ve tavır içinde karşılanacağını gösteren belirleyici kurallar bütünü hep vardır. Kamusal senaryo, bu toplumsal yapıyı yeniden üreterek sürekli kılar ve nihayetinde onu temsil eder (Cantek, 2011: 11).

Cantek'e göre, kamusal senaryo, toplumsal hayatta düzen ve süreklilik üzerine kurulu egemen normlardan oluşur ki bu bizi, "hem normların belirlenmesini hem de bu normların uygulanmasını kontrol eden ve bunun için yurttaşlarından vatanperver bir uzlaşım, sadakat ve itaat isteyen iktidara götürür" (2001: 11-12). Bu egemen normlar, "iktidar, ancak hakikat üretimi yoluyla uygulanabilir" (Foucault, 2002: 38) sözüyle gerçeği "üreten" iktidara atıfta bulunan Foucault'nun görüşleriyle benzerlik taşır. "İktidarın karakteristik özelliği, bazı insanların başka insanların davranışlarını bütünüyle belirleyebilmeleridir" diyen Foucault'ya göre (2011: 55) hakikat, iktidarın etkisi ve belirleyiciliği altında davranış ve tutumları sınırlayan, aynı zamanda bu davranış ve tutumların dayandığı normsal dayanakları tespit eden bir şeydir. "Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek ve kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu hakikat yasasını dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder" (Foucault, 2011: 62). İktidar "şey"leri tanımlayan, arzunun ne olduğunu öğreten, bilgiyi biçimlendiren ve söylemi üretendir (Sancar, 2008: 144). Sancar için Foucault'ya göre gerçek, gerçekliğin belirli tarzda dil aracılığıyla kurulmasıdır. "Söylem, gerçekliği üretmekle kalmayıp onu tanımlayıp, inşa etmektedir. Gerçeklik kendi başına var olan bir oluş sorunu değil, insan

toplumsal pratiğinin belli bir tanımlanma uğrağıdır" (Sancar, 2008: 150-153). Efe Baştürk, *Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik* başlıklı yazısında (2012) Foucault'dan yola çıkarak hakikat ve iktidar ilişkisinden şu şekilde bahseder:

> Hakikat, bir doğruluk şablonu olarak ortaya çıkar ve uyulması gereken kurallar ya da izlenmesi istenen rollerin dökümünü ortaya çıkartır. Hakikatin iktidar tarafından üstlenilmesi, iktidarın normsal düzeyde yerleşimine ve hakikatin siyasallık tarafından kuşatılması anlamına gelir. Hakikati yöneten, yönetimini kontrol eden ve bizatihi kendisi bir hakikat üreticisi olarak ortaya çıkan iktidar, söylem üzerinden denetim uygulamaya başlar. Hakikate ilişkin söylemlerin temel vasfı, iktidarın dayandığı ve ürettiği ilişkiler örüntüsünü meşrulaştırmak ve bunun bir gereklilik olarak anlaşılmasını sağlamaktır (Baştürk, 2012: 66).

Benzer şekilde Bourdieu (2016: 203), yöneten ve yönetilen arasındaki bu eşitsiz fakat rızaya dayalı ilişkiyi açıklarken *simgesel şiddet* kavramına değinir. Simgesel şiddet, egemenlik ve boyun eğme ilişkilerinin sevgi ilişkilerine, iktidarın karizmaya ya da duygusal bir hoşnutluk yaratabilecek bir cazibeye dönüşmesidir (Özsöz, 2007). Bourdieu için tabi sınıf, egemen ile arasındaki ilişkiyi doğal gibi gösteren bilgi araçlarından başka bir şeye sahip olmadığı zaman ya da başka bir deyişle, tüm bu hiyerarşik sınıflandırmanın doğallaşması sonucunda, kendisini ya da tahakküm edenleri algılayıp değerlendiremez. Simgesel şiddet, bu eşitsiz fakat doğallaştırılmış ilişkiler örüntüsü içerisinde gerçekleşir. Bourdieu'ya göre, tahakküm, boyun eğme ve itaat edimleri bilgi ve tanıma edimleridir (2016: 205).

Doğrudan yaşanan her şeyin yerini bir temsiliyete bırakarak uzaklaştığını söyleyen Debor için de (2016: 34) ideolojik olgular gerçeklerin deforme olmuş bilincidir. Mevcut iktisadi koşulların somut başarısı ideolojinin gösteri biçiminde maddileşmesi ve tüm gerçekliği kendi modeline göre şekillendirmesidir (Debor, 2016: 152). Bu noktada "Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir." (Marx, 2013: 52) diyen Marx'ın düşünce ve bilincin oluşması tartışmalarında iktidara yüklediği anlam

tartışmalara önemli bir parantez açmaktadır. Egemen sınıfların çıkarları ile egemen fikirler arasında doğrusal bir ilişki kuran Marx, maddi üretim araçlarını kontrol eden egemen sınıfın aynı zamanda ideolojik aygıtları da kontrol ettiğini vurgular (Sancar, 2008: 15). Marx'a göre bilinç, bireylerin kişisel kanaatlerinden oluşmaz; o maddi yaşamın çelişkilerinin oluşturduğu bir yanılsamadır. Marx buradaki yapıyı şu sözlerle özetler:

> Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, bu sayede aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının da üzerinde denetim kurar; böylelikle zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncelerini de kendine tabi kılar (Marx, 2013: 52).

İktidarın sürekliliğini kurgusal bir gerçeklik yaratabilme ve bunu meşru gösterme becerisi bağlamında tartışan Barış Çoban'a göre (2018: 2), egemen iktidar kendi yapısının yeniden üretimi için kendi üretimi olan bir kurgusal gerçeklik yaratmak ve bunu topluma iletişimsel yapılar ile aktarmak zorundadır. Otoriteyi oluşturan sosyal süreçler ve kurumlar hakikat üretirler (Forrester, 1999: 15). Bu süreç sonrasında ise tabi sınıfın tüm toplumsal pratiklerini bu kurgusal gerçekliğe göre örgütlemesi sağlanır. İktidarın kurgusal gerçeği kurumsallaşır ve tüm yaşam alanlarına nüfuz eder (Çoban, 2018: 5). Burada bahsedilen kurgusal gerçeklik, toplumsal gerçeklikten farklı olmasına rağmen yanılsamalı bir biçimde insanın gerçekliği haline gelir. Kamusal senaryonun kurgusal gerçeklerinin de benzer şekilde iktidar politikalarıyla meşru bir hale getirildiğine işaret eden Cantek, Çoban'ın belirttiği gibi kurgusal gerçekliğin sıradanlaşıp, kamusal bir gerçek halini almasıyla benzerlik taşıyan bir sonuca ulaşır. Cantek'e göre (2011: 12), "meşruiyet kazanan iktidar, etrafında kendini onamaya dönük imgeler ve inançlar sistemi yaratarak, tabi olanların ilişkilerini kendilerinin saptadığı yönde algılamalarına yol açar." Bu bağlamda düşünüldüğünde iktidar, toplumsal gerçekliği kurgulamak, kurguyu toplumsal gerçeklik haline getirmek ve toplumsalın

düşünyapısını (bilinç ve bilinçdışını) bu kurguya göre biçimlendirmek için çalışır (Zizek'ten Akt. Çoban, 2018: 5).

1.4. Mizahın Eleştirel Kullanımı: Otorite ve Mizah İlişkisi

Humor, Rönesans'tan önce gülünçten, gülünebilirden farklı anlamda kullanılmıştır. Latince'de "humere" kelimesiyle karşılanan mizah, nemli anlamına gelmektedir. İsim hali "umor" nemli ya da sıvı anlamındadır. Bu iki kelime, akıcı ve ıslaklık anlamında olan Yunanca'da "hygros" kelimesinden türemiştir (Cavanaugh'danAkt.Ersümer, 2014: 9). *PetitLarouse* sözlüğüne göre, mizah, "gerçekliğin bazı yönlerinin gülünç, tuhaf ya da saçma niteliğini güldürücü bir biçimde öne çıkarmaya çalışan bir düşünce biçimidir" (Fenoglio ve Georgeon, 2000: 8). Batı dillerinde mizah kavramının karşılığı olan kelimeler, İtalyanca "umore", İspanyolca ve Almanca "humor", Fransızca "humour/humor" kelimesinden kaynaklanmışlardır. Arapça'da da mizah ile mizaç kelimeleri arasındaki yakınlık dikkat çekicidir. Mizah bir mizaç meselesidir, olaylara mizahi açıdan bakabilme, dünyayı mizahi perspektiften görebilme yetisidir (Ersümer, 2014: 9). Gülme ve mizahın tarihsel kökeni olan komedya ise Eski Yunan'da Dionysos şenliklerinde doğmuştur. Bereket, üreme ve çoğalmayı temsil eden bu kutlama törenlerinde, komedyanın kelime kökeni olan "komos" şarkıları söylenmiştir. Dionysos etkinlikleri, sınırsız bir karnaval ve halk eğlencesi biçimindedir. Bu özellikler aynı zamanda eski komedyanın asal ögesini oluşturmuştur (Avcı, 2003: 83).

Gülme eyleminin her zaman için, mizah kavramıyla ilişkili olup olmadığına yönelik yapılan tartışmalar aynı zamanda mizahın diğer güldürü biçimleriyle olan farkı üzerine çeşitli kuramların geliştirilmesine de vesile olmuştur. Morreall (1997), bütün gülme durumlarını kapsayacak tek bir tanıma varmanın zorluğundan bahsederek gülmeyi, mizahi olmayan ve mizahi olan olarak ikiye ayırır. Ona göre mizahi olmayan gülme durumlarına, gıdıklama, sihirbazlık numarası izlemek, tehlikeye girilen andan sonra

kendini yeniden güven içinde hissetme, histeri, azot oksit soluma, bir yarışı kazanma gibi durumlar örnek gösterilebilir. Mizahi gülme durumları ise; fıkra dinleme, birisini garip giyisiler içinde görme, abartılı öykülere kulak misafiri olma, ses ya da hece karışmasına kulak misafiri olma gibi durumlar örnek gösterilebilir (Morreall, 1997: 3-4).

Selahattin Hilav (1994) ise gülünç ve mizah ayrımına, daha çok sosyo-kültürel açıdan, Batı-Türkiye toplumu karşıtlığı perspektifinden yaklaşır. Hilav'a göre mizah; bir durum, bir olay ya da ürün değil, varlık karşısında benimsenen bir tavırdır (Ersümer, 2014: 15). Hilav da Morreall gibi gülmeyi mizahi olan ve olmayan ayrımı üzerinden ele alır; her gülme eyleminin mizahi bir duruma karşılık gelip gelmediği üzerinde durur. Bu anlamda mizahı çok geniş bir kapsam içerisinde ele alan Hilav, birçok gülme türünün mizaha dahil olduğunu belirtse de ona göre yıkıcı bir amaç içeren ve sıradan bir alayın ötesinde olan mizah, eleştirel yönü gelişmiş toplumların göstergelerinden biridir. "Mizah, sadece yıkıcı ve kemirici bir etkinlik değil, aynı zamanda her şeyin yepyeni olduğu bir dünyayı yaratan etkinliktir. Bu sebeple sadece gülmeye ve güldürmeceye indirgenemez" diyen Hilav (1994: 17) için mizah, varlık karşısında benimsenen bir tavırken, alay gibi sadece gülünene yönelen mizah ise, düşünsel yanı zayıf bir mizahtır. Gülme ve gülünçlükle özdeşleşen mizahta, genellikle, kendini üstün gören kişinin, kendinden aşağı sandığı kişiye gülmesi söz konusudur. Burada gülme, sadece gülünen şeye ya da kişiye yöneliktir. Tek yönlü ve özeleştiriden yoksun gülmece biçimlerini de mizah kavramıyla ele alan Hilav için bu gülme türü eleştirel düşüncenin az geliştiği toplumlara özgüdür. Bilincin kendini sorguya çekmediği ve dışardan kendisine bakmadığı bu gülme türünde, yaşamın anlamına ve anlamsızlığına, toplumsal değerlerin haslığına ya da sahteliğine yönelik bir eleştiri ve irdeleme söz konusu değildir. Sorgu ve tedirginlik değil, saygı ve rahatlama, memnun olma ağır basmaktadır. Bireysel ve

toplumsal yaşamı donmuş, kalıplaşmış, yabancılaşmış bir dünyanın mizahıdır bu (Hilav, 1994: 17). Mizahın boyun eğmeme özelliğinin yanı sıra kişinin gerçeklikten sıyrılıp özgürleşmesini sağlayan bir yanı olduğunu da söyleyen Selahattin Hilav için mizah, verili olarak kabul edilen şeylerin güçlü bir eleştirisidir ve bu eleştiri gücü insanı özgürleştirir:

> Mizah, özü bakımından, alışılagelmiş düşünce mekanizmasının sezgisel ve dolaylı olarak eleştirilmesidir ve normal gibi sunulmuş olan gerçeklikten, belli bir olguyu ya da olgular topluluğunu çekip çıkarmaya yarayan bir güçtür. Böylece bu olguları beklenmedik ve gerçeküstü ilişkilere sokmak demektir. Mizah, gerçeği zemininden kaydırarak, beklemedik durumlar yaratarak ve düşünülmemiş yaklaşımlar gerçekleştirerek düşünceyi özgürleştirir ve kişinin azat olmasını sağlar(1994: 18).

Eleştirel yönü güçlü olan mizahın aynı zamanda hakikati gösterme gücüne işaret eden Hilav'a göre hakikat sadece ciddiyetle anlaşılacak bir olgu değildir. Mizahçı gerçeğin sahte yanını ortaya koyup tahrip ederek asıl gerçeği yeniden ortaya sermeye çalışır. Ona göre dayatılan gerçeğin içinde sıkışıp kalmanın değil onu aşmanın bir yoludur mizah (Hilav, 1994: 19). Mizahın hakikati görünür kılması ve süregelen kalıplaşmış düzene alternatif sunması Hilav'da olduğu gibi Octavia Paz için de onun önemli bir özelliğine işaret eder. Mizah ve hakikat arasındaki bu güçlü ilişki Paz'ın mizaha olan yaklaşımını özetlemektedir. "Hiçbir silah mizahın silahı kadar güçlü değildir; mizah sayesinde bilinç, dünyanın saçmalığına bir başka saçmalıkla karşı çıkar ve nesne ile özne arasında bir berabere kalma konumu yaratır" diyen Octavia Paz'a göre (1990: 14) amaç köklü bir değişime yöneliktir; başka değişle, sallantıda bir uygarlığın, bize zorla tek doğru gerçeklik diye benimsettiği bir gerçekliği (ya da yanılsamayı) yıkmaktır. Bu işlemin yıkıcı özyapısı, yalnızca bir ilk adımdır; son hedefi ise gerçekliği tüm çıplaklığıyla sergilemek, sonunda gerçek yüzünü göstersin diye maskesini zorla koparıp almaktır (Paz, 1990: 14-15). Paz'a göre modern toplum, kendi kendini eleştiri üzerine kurulmuştur. Mizah, tıpkı roman gibi gerçeğin gerçekliği üzerine sorular soran,

diğerinden öte kendini eleştiren, kendisini gülmenin malzemesi yapabilen modern dünyanın eleştirel bilincinin bir ürünüdür (Paz'danAkt. Ersümer, 2014: 9).

Mizahı bir eleştiri sanatı olarak konumlandıran ve bu anlamıyla da eleştirel ve yıkıcı bir amaç içermeyen gülmece türlerini mizah kavramıyla açıklamayan Tan Oral'a göre bu özelliğiyle mizah eleştirel gücü ile "dünyayı gülünç olmaktan kurtarır" (1998: 12). Oral mizahı ve komikliği yıkıcı bir hedef gözetme kriterine göre ayrıştırır. Ona göre mizah bir eleştiri sanatıdır ve onun her zaman bir varoluş nedeni, amacı vardır. Mizah sonuç alıcıdır; bir sebebe dayalı ve bir hedefe yönelik olarak yapılır (Oral, 1998: 58). Sebep ortadan kalkınca ya da hedef devrilince mizah susar, yeni hedef ve sebepler olduğunda yeniden ortaya çıkar (Ersümer, 2014: 12). Oral'a göre, komiklik ise bir nedene bağlı olmaksızın ve bir hedefi alaşağı etmeyi gözetmeksizin, herkesi ama herkesi eğlendirmeyi, güldürmeyi ister (Oral, 1998: 58). "Toplumsal gerçekliğe gülünç, sıradışı, eğlenceli, satirik bir dille yaklaşımın adı olan mizahın ana karakteri eleştirel olmasıdır" diyen Artun Avcı (2003: 80) Oral'la benzer biçimde mizahı toplumsal işlevi ile değerlendirilmektedir. Ona göre mizah güldürürken sorgulamayı hatta yıkıcılığı içermektedir. Gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimler, iktidarların yarattığı adaletsizlikler mizahın konusu ve temel eleştiri nesnesidir. Mizah bu nedenle insanlığın özgürleşebilme, özne olma bilincini ve mümkün/bütünsel insan olma özlemini ayakta tutan dönüştürücü praksislerden biridir (Avcı, 2003: 80).

Mizahı, hakikatle olan ilişkisinden öte, onun mekanikleşmiş düzenin tüm kabullerini alt üst eden yapısına dikkat çeken kuramcılar da vardır. Bu kuramların ortak özelliği, mizahın korkulanla, saçma ve çarpık olanla arasına koyduğu mesafeye dikkat çekmeleridir. Bu mesafe sayesinde mizah olaylara soğukkanlı bir biçimde yaklaşma fırsatı verirken, itibar görenden ve/veya korkulandan uzaklaşmayı da sağlar; korku duyulanı sıradanlaştırır, erişilmez olanla mesafeyi yok eder. Morreall (1997) için

korkunç ve tehdit edici olana gülmek için onunla aramıza mesafe koymamız gerekir. Buradaki mesafe bizi durumu yaşayan değil, ona seyirci olan bir uzaklığa taşımalıdır. Ona göre buzdolabında bir kobra yılanı bulmak, uyumsuz ve komik bir durumdur. Gerçek yaşamda ya da filmde buzdolabında başka birisinin yılan bulmasını komik bulabiliriz. Ama dolapta yılan bulan kendimiz olursak, bu uyumsuz durumun komik olması bizi eğlendirmez. Korku hissi gülmeyi öteler. Yılan evi terk ettiğinde, olaya zaman uzaklığı içinde bir seyircinin gözüyle bakıp komik bulabiliriz (Morreall, 1997:131). Bu duruma gülebilmemiz için kendimizi bir adım geriye çekebilmemiz gerekir. Mizah duygusunun gelişmesi aynı zamanda olaylar karşısında gerekli uzaklığa çekilip durumlara daha geniş bir açıyla bakmayı da geliştirir (1997: 146). Gülmenin, insanı olan bitenden soyutlama, gülünenle arasına mesafe koyma ilişkisine yönelik Sanders da Morreall'le benzer görüşleri paylaşır. Sanders için (2001), gülmek günlük hayatın ve otoritenin baskılarından uzaklaşmayı, bu baskılarla aramıza mesafe koymayı sağlar. Bilinç geçici olarak olan bitenler karşısında nefes alır; korkulan şeyi etkisizleştirir. Bu durumu Sanders şu sözlerle ifade eder:

> İnsanlar yine de riske girerler, çünkü gülme gerçeklik yükünü hafifletir. Gülme, hiç olmazsa bir anlığına rahatlamayı sağlar, insana biraz soluk alma imkanı tanır, gülen kişiye geriye çekilip geçici olarak kendini ortadan kaldırma fırsatı verir. Bu gülüşte siyasal özgürlük umudu vardır; dünyanın olduğu gibi kabullenilmesi gerekmediğini gösterir. Tam tersine, dünyaya gülebilir insan, onu tersyüz edebilir, kendinden uzaklaştırabilir, katı ve hızlı kuralları çok çabuk ve mucizevi bir yolla plastik ve esnek bir şeye -akışkanlığa- dönüştürebilir. Bu açıdan, gülme gerçekliğe yeniden daha güvenle girebilir, çünkü korktuğu şeyin silahını elinden almıştır (2001: 33-34).

Mizah birkaç dakikalığına da olsa, insan yaşamında uzaklığı ve her durumdan kurtulabilme yeteneğini geliştiren tek şeydir (Kallen'den Akt. Morreall, 1997: 146). Bir konuya, mizahi açıdan yaklaşıyorsanız, kendinizi o konunun günlük kaygılarından kurtarırsınız. Mizah, mantık ve aklın kendisine koyduğu kuralları da özgürleştirir.

Mizah yalnızca politik zorlamaları değil, toplumsal töreleri de liberalleştirir. Kendi kültürümüze mizahi açıdan bakarsak, genellikle bir şey yapmanın en doğal yolu olarak gördüğümüz geleneklerimizi bir şey yapmanın tek yolu sandığımızı anlarız (Morreall, 1997:144).

Neye güldüğümüz üzerine kapsamlı bir araştırma yapan Henri Bergson (2011) için gülme, mekanik bir katılığın kırıldığı ana eşlik eder. Katı olanın yumuşadığı ana güldüğümüz gibi gülme, katı olanın yumuşamasını da sağlar. Ona göre "gülme, toplumun yüzeyinde mekanik katılık olarak kalabilen ne varsa, bunları yumuşatır" (Bergson, 2011: 20). Gülme ve mizahın toplumsal sahnenin mevcut düzenini bozduğunu söyleyen Fenoglio ve Georgeon'a göre (2000: 9) özerk, sürekli, öngörülmüş bir biçimde akıp gidecek diye düşünülen toplumsal sahnenin düzeni, birdenbire alaycı ya da ironik bir bakışın etkisiyle donup kalır; mekanikleşmiş düzenin nizamı bozulur. Bu anlamda mizah sosyal alanda yıkıcı ve başkaldırıcı bir etkiye sahiptir. Hiciv, ironi ve alay güncel yaşam içinde fazla ciddiye alınan olaylara karşı bir tepki olarak kullanılır. Kendini ciddiye alanları, ciddiye almamanın bir yolu olurlar (Fenoglio ve Georgeon, 2000: 8). Gülme, ciddi ve katı olanı yumuşattığı ve ulaşılmaz olanla mesafeyi yok ettiğinden onun resmi ve ciddi olması gereken anlara sızması engellenir. Bergson, gülme eyleminin resmiyet ve ciddiyet üzerindeki etkisini antikiteden örnekler;tragedya ozanları sahnede dikkatimizi kahramanların maddiliği üstüne çekebilecek şeylerden kaçınmaya özen gösterirler. Beden kaygısı işe karıştı mı komiğin de işe sızmasından korkulur. Bu nedenle tragedya kahramanları ne yer, ne içer, ne de ısınırlar; hatta olabildiğince oturmazlar. Bir tiradın ortasında oturmak bir bedene sahip olunduğunu anımsamak demektir (Bergson, 2011: 37).

Barry Sanders da (2001: 30) Bergson gibi uyumsuzluğu, toplumsal kurallar sebebiyle

kamusal davranışları mekanik hale getirilen insanın, insani hareketlerinin içinde bulacaktır. Ona göre, yolda yürürken bir anda tökezleyen kişiye gülme sebebimiz onun kamusal davranış kalıplarına sıkışmış modern insan figüründen bir anda sıyrılarak bu soğuk nizamı farkında olmadan bozmasından kaynaklanır. İnsanların kafasında bir şeye ilişkin bir kalıp ya da düzenleme varsa, bu kalıp bozulur bozulmaz, komik olan duruma yer açılacaktır. Öte yandan Sanders'a göre (2001: 31) rekabetçi toplumlarda, tökezleyenler ve düşenler kendi sosyal refahımızın hatırlatıcısı konumundadırlar. Kendi özenle hesaplanmış tavırlarımızı onların başarısızlığıyla ölçeriz. Tökezleyenin aksine düşmediğimiz için geçici bir tatmin hissi yaşarız. Bergson için (2011: 13) komik çok dingin, çok düzgün bir ruha rastladığında etkili olabilir. Aldırmazlık onun doğal ortamıdır. Gülmenin heyecandan daha büyük düşmanı yoktur. Bizde acıma, hatta sevgi uyandıran bir kişiye gülmek zor olacaktır; gülmek için bir süreliğine bu sevgiyi unutmak, bu acıma duygusunu susturmak gerekecektir. Bergson, duygu durumunun gülme üzerindeki etkisini dans edilen bir ortamda müziğe kulağımızı kapatarak test edebileceğimizi söyler. Müzik, daha derin ve farklı duygular uyandırarak sahnede saçma olarak algılanabilecek bir dans türünün gülünç gelmemesini sağlayacaktır. Ona göre dans edilen bir salonda dansçıların bize gülünç gelmesi için kulaklarımızı müziğin sesine tıkamamız yeterlidir. Gülünç olan, yoğun duyguların dinginleştiği, sakin bir duygu durumu üzerine düştüğünde belirginlik kazanacaktır.

1.4.1. İktidarın Simgesel Düzeyde Alt Edilişi Olarak Mizah

Pierre Clastres (2016), iktidar, korku ve itibar ilişkisini Paraguay'daki yerlilerin mitleri üzerinden incelerken mizah ya da gülmecenin farklı bir yönüne dikkat çeker. Clastres'a göre (2016: 132), mitlerde dikkat çeken nokta, yerlilere karşı daha güçlü olan

şamanlar ve vahşi hayvanların güçsüz ve dalga geçilen figürler olarak tasvir edilmeleridir. Mitlerde yerliler karşısında gülünç duruma düşüp itibar kaybeden ihtiyar şaman ve iri ve güçlü olmasına rağmen aptal durumuna düşen jaguarın hikayeleri anlatılmaktadır. Şaman ve jaguarlar gerçek hayatta komik kahramanlar olmadıkları gibi, tersine korku, saygı ve öfke uyandıran, ama kesinlikle gülme isteği uyandırmayan çok tehlikeli yaratıklardır (Clasters, 2016: 132-133). Mitin düşsel dünyası ile gündelik yaşamın gerçek dünyası arasındaki çelişki, mitlerin aynı zamanda bir yergi amacı taşımalarıyla açıklanır. Yerliler gerçek yaşamda yasaklanmış olanı mit düzeyinde gerçekleştirirler. Mizahın ve kahkahanın buradaki işlevi, toplumsal normlarla oynayarak bu normların yarattığı hegemonik alanı, erişilmez konumundan alıp yakın bir mesafeye getirmesidir (Özdemir, 2018: 9). Clasters'ın verdiği örnekten de anlaşılacağı üzeri, düşsel bir dünyada olsa dahi korku duyulanı gülünç bir hale sokmak, onun dokunulmazlığını ve ürkütücülüğünü tahrip edecektir. Yerliler için önemli olan, jaguarların ve şamanların uyandırdığı korku ve saygıyı sorgulamak, kabul edilebilir bir düzeye indirmektir. Clastres'a göre bu sorgulamanın iki yolu vardır:

> Ya gerçek hayatta tehlikeli sayılan bir şamanı ya da ormanda karşılaşılan jaguarı öldürerek; ya da simgesel olarak, yani gülmeceye başvurarak. Bu durumda mit, gerçeği kabul edilebilir düzeye indirmenin bir yoludur ve bunun için kendileriyle alay edilebilecek şamanlar ve jaguarlar yaratır; gerçek özelliklerini yitirince de onları köyün maskarası haline getirmek kolaylaşır. Bu noktada mitin arındırıcı diyebileceğimiz bir işlevi ortaya çıkar: Mitteki öykü, yerlilerin kendilerini korkutan şeye karşı duydukları gülme arzusunu açığa çıkarır. Mit gerçekte hiçbir zaman göze alınamayacak bir küçümsemeyi dil düzeyinde gerçekleştirerek ve gülmeceyi ölüm düzeyine çıkararak yerliler için gülünç olanın aynı zamanda öldürücü olduğunu anlamamızı sağlar (Clastres2016: 134-135).

Clasters'ın iktidarın mizah yoluyla simgesel düzeyde alt edilişi konusundaki açıklamalarının en detaylı ve kuramsal halini, Bahtin ve Burke'nin Orta Çağ çözümlemelerindeki karnaval dünyasında görürüz. Orta Çağ ve Rönesans dönemi üzerinden halk mizahı ve kültür çözümlemeleri yapan Bahtin, Orta Çağ gülmesinin

dünyanın gizeminden ve iktidardan kaynaklanan korkuyu mağlup ettiğinden bahseder (Bahtin, 2008: 119). Bahtin'e göre, gülme yalnızca dışsal sansürlerden kurtuluşu sağlamamış aynı zamanda feodal karşıtı popüler hakikatin dışavurumuna izin vermiştir. Bu hakikatin dışavurumu ona yeni bir biçim kazandırmıştır (2008: 121). Gülmenin korku duyulanı sıradanlaştırdığı, onu yakına getirip itibarsızlaştırdığını belirten Bahtin için mizah, her zaman otoriteye karşı yıkıcılığı içinde barındırır:

> Gülmenin olağanüstü bir gücü vardır: Nesneyi yakına getirir, onu parmağın bildik bir hareketle her yanına dokunabileceği somut temas bölgesine çeker, baş aşağı döndürür, içini dışına çıkarır, ona yukarıdan ve aşağıdan bakar, dış kabuğunu kırar, merkezine bakar, ondan kuşkulanır, onu böler, parçalarına ayırır, soyup sergiler, özgürce inceler ve onunla deneyler yapar. Gülme bir nesne karşısındaki, korkuyu ve acıma duygusunu ortadan kaldırır, onu tanınan bir nesneye dönüştürür, böylece özgürce araştırılması için zemin hazırlamış olur. Gülme, korkusuzluk gibi bir önkoşulun gerçekleştirilmesinde yaşamsal bir etmendir; bu önkoşul olmaksızın dünyaya gerçekçi olarak yaklaşmak olanaksızdır. Gülme bir nesneyi kendine çekip bildik kılarak, onu gerek bilimsel, gerek sanatsal sorgulayıcı deneyin ve özgür deneysel düş gücünün korkusuz ellerine teslim eder (Bahtin'denAkt. Sanders, 2001: 34).

Bahtin'e göre (2005), resmi düzeni simgesel olarak ters yüz eden karnaval ritüellerine şekil veren gülüşün temeli, bu ritüelleri kiliseye ait dinsel dogmatizm, mistisizm ve dindarlığın tekelinden çıkarıp özgür kılar. "Karnaval, zamanın hakiki bayramıdır; oluşumun, değişimin ve yenileşmenin bayramı. Ölümsüzleştirilmiş ve tamamlanmış olan her şeye düşmandır" (Bahtin, 2005: 36). Karnaval dünyası, ciddi kurumları gülünç bir forma sokarak, kısa bir süreliğine de olsa yeni bir hakikat evreni oluşturmaktadır:

> Gülmeye dayanan ve geleneğin oynadığı bütünprotokol ve ritüel biçimleri, Orta Çağ Avrupa'sının bütün ülkelerinde mevcuttu; bunlar, ciddiyet ve resmiyet taşıyan kilise, feodal siyasi kült biçim ve törenlerinden çok keskin bir biçimde ayrılıyordu. Bu komik biçimler dünyanın, insanın ve insan ilişkilerinin tamamen farklı, gayri resmi, kilisenin ve siyasetin ötesindeki yönlerini sergiliyordu; bunlar resmiyetin dışında ikinci bir dünya, ikinci bir hayat kuruyorlardı; az ya da çok tüm Orta Çağ insanının katıldığı, yılın belli bir zamanında içinde yaşadıkları

bir dünya (2005: 32).

Scott, tabi grupların halk kültürüne de sirayet eden altüst olmuş ya da ezilenin başa geçtiği, tersine dönmüş dünya tahayyüllerinin dahi devrimci ideolojiyi besleyebileceğini ifade eder (1995: 230). Scott için bu tarz ritüeller tabi grupların sadece fantezi boyutunda olan soyut egzersizler değildir. Bu kolektif gizli senaryolar sayısız ritüel pratikte cisimleşmiştir: "Örneğin Katolik ülkelerinde karnaval, Hindistan'da Krişna Şöleni, klasik Roma'da Satürn Bayramı, Budist Güneydoğu Asya'da su festivali, birçok devrimin ideolojik temelini sağlamışlardır" (Scott, 1995: 121). Scott'tan hareketle mizahi bir üslupla farklı formlara sokulan egemen sınıf simgelerinin, yalnızca gülünç birer semboller olduğunu söylemek eksik olacaktır. Halk kültüründe çokça örneği görülen bu ters yüz edilmişdünya taklitleri, gülünçlüğün ötesinde devrimci bir gücü de içinde barındırabilir. Scott'a göre karnaval zamanındaki tersine çevirme törenleri başka bir şey elde edemeseler bile, önemli bir yaratıcı işlev görürler. En azından düşünce düzeyinde, düzen ve hiyerarşinin normal ve kaçınılmaz olmadığının fark edilmesini sağlayarak soluklanma alanı oluştururlar (Scot, 1995: 230). Benzer biçimde Tsakona ve Popa mizahın doğrudan sosyal ve politik bir değişime sebep olmak yerine hakim statükonun değer ve söylemlerini dönüştürdüğünden bahseder. Buna göre özellikle politik mizah, politikanın nasıl yapılması gerektiğine dair görüşleri popülerleştirirken, hakim politik düşünceleri de dönüştürmektedir (Tsakona ve Popa, 2011: 14).

Peter Burke'ye göre de karnavallar, yönetimin eksik yanlarının teşhir edilmesine ve yayılmasına aracılık ederler. Birçok isyan ve ayaklanma büyük festivaller sırasında patlak verdiğini belirten Burke için (2011: 230-231), karnaval dünyasında oluşan simgeler dizgesinin tören dilinden isyan diline dönüşebilme potansiyeli hep vardır.Peter Burke (2011: 214) karnavalın yeniçağ başında Avrupa halk kültüründe sınırsız yemek,

içki ve eğlence zamanları olmanın ötesinde "başaşağıdünya"nın resmedilmesinin de önünü açtığını belirtir. Ona göre karnaval aynı zamanda zıtlıkların konu edildiği bir komediler zamanıdır. Dönemin hakim figürlerinde yargıçlar tomruğa vurulur, karılar kocalarına hükmeder, uşak ile efendi, feodal bey ile köylü kısacası yöneten ve yönetilen yer değiştirirdi (Burke, 2011: 216). Özellikle matbaanın bulunuşuyla on altıncı yüzyılda alt üst olmuş ya da baş aşağı dönmüş dünya afiş ve çizimlerinin yaygınlaştığını belirten Scott için de (1995) Avrupa'da son derece popüler olan bu broşürler, tüm normal ilişkilerin ve hiyerarşilerin tersine döndüğü altüst olmuş bir dünyayı tasvir ediyorlardı. Fareler kedileri yiyor, çocuklar ana babalarını dövüyor, yabani tavşan avcıyı tuzağa düşürüyor, araba atı çekiyordu (Scott, 1995: 229).

Mizah ve egemen sınıf ilişkisini çarpıcı bir Chaplin örneğiyle özetleyen Sanders bu durumu şu sözle ifade eder: "Chaplin'den sonra her kahkaha bariz olarak siyasaldır" (2001: 305). Chaplin'in Hitler imgesini mizah yoluyla yerle bir ettiğinden bahsederken Clasters'in Güney Amerika'daki yerliler ve mit arasında kurduğu ilişkiyi 1940'lı yıllar dünyasının sinemasına taşır. Sanders'a göre (2001: 303) Chaplin, Avrupa'nın hatta dünyanın tehdidini, komik bir figür haline getirerek, tepetaklak etmiştir. "*The Great Dictator*" filminde Chaplin, Hitler kişiliğine nüfuz etmiş, Hitler olabilmiş ve diktatörü bir soytarı giysisi gibi üzerine geçirmiş pençelerinden ve dişlerinden yoksun bırakmıştır. Chaplin, Hitler'in komik yönünü ciddi yönünden ayırmış ve komik yönünü daha da büyük bir etki yaratacak biçimde karikatürleştirmiştir. Chaplin bu ayrılığı seyircilere gösterdikten sonra, Hitler artık onların zihninde biçim değiştirmiştir. Sanders için (2001: 304) Chaplin savaşı engelleyememiş olsa da bir sinema filmiyle sert bir figürü esnetmiş, Hitler'in imgesini komik bir mankene dönüştürebilmiştir.

Clasters'a göre mizah ya da buradaki anlamıyla gülme eylemi, egemen olana ait simgesel gücün anlamsızlığını teşhir etmekte, gücü, otoriteyi ve korku duyulanı

itibarsızlaştırmaktadır. Egemen olanın üstünlük gösterileri ve tabi olanın bu üstünlüğe itibarı, Pierre Bourdieu'nun *simgesel sermaye* kavramında bahsettiği iktidarın itibar ve övgü yaratma istenciyle açıklanabilir. Bourdieu'ya göre, devlet fiziksel şiddet içermeyen bir baskı unsuru olarak simgesel sermayeyi kullanır. Bu sermaye dolayımıyla iktidar, karizmaya ya da duygusal bir hoşnutluk yaratabilecek bir cazibeye dönüşür (Özsöz, 2007: 19). Bourdieu (2016: 198) simgesel sermayeden bahsederken onun övgü, onur, itimat, itibar ve şöhrete ihtiyaç duyduğu ve aynı zamanda öz sevgiyi egoistçe tatmin etme arayışında olduğu üzerinde durur. Benzer bir yaklaşımla, bu simgesel gücün kendisi gülünebilir bir hale geldiğinde, ihtiyaç duyduğu itibar ve inandırıcılık zedelenecek ve ancak bu itibar ve inandırıcılıkla ayakta durabilen tahakküm mekanizması anlamsızlaşacaktır. Bourdieu simgesel sermaye, tahakküm ve itibar arasındaki ilişkiyi şöyle özetler: "Simgesel sermaye, tahakküm kurmasını sağladığı kişilere bağımlılık anlamına gelen tahakküm biçimlerini mümkün kılar: Ancak saygı, kabul, inanç ve itibar başkalarının güveni dahilinde ve bunlar suretiyle var olur ve ancak varlığına inandırmayı başardığı sürece baki olabilir" (Bourdieu, 2016: 199).

Sanders, Clasters, Bahtin ve Burke'nin çözümlemelerinden anlaşılacağı üzere, iktidarı, tahakküm kuranı ya da bir anlamıyla korku duyulan gücü doğrudan eleştirilmenin zor olduğu dönemlerde, onu biçim değiştirmiş bir formda, sembolik olarak yenilgiye uğratmanın izlerini görebiliriz. Bu izler sözlü ya da yazılı halk kültürlerine sirayet etmiştir. İktidarın simgesel olarak ters yüz edildiği bu halk kültürlerinde, mizah ve kahkahanın önemli bir araç olarak karşımıza çıktığı görülecektir. Mizah, baskının görünür olduğu dönemlerde, iktidarı sembolik düzeyde gülünür hale getirerek, korku duyulandan uzaklaşmayı ve böylece onun hegemonyasını küçültmeyi sağlar. Burada mizah, hem açık hem de örtük bir eleştiri hatta bir direniş biçimi olarak karşımıza çıkar.

2. KAMUSAL SENARYOYA MİZAHİ BAKIŞ: ZAYTUNG HABERLERİ

Adını Almanca'da gazete anlamına gelen "Zeitung" kelimesinden alan Zaytung "dürüst, tarafsız ve ahlaksız haber" mottosuyla geleneksel medyanın dilini kullanarak parodi haberler üreten, Türkiye merkezli bir internet sitesi (www.zaytung.com) olarak faaliyet göstermektedir. 2010 yılında Hakan Bilginer tarafından kurulan ve 3 kişilik çekirdek bir editör gruba sahip olan Zaytung, günümüzde 130 binin üzerinde kayıtlı yazarın olduğu ve toplamda 24 kişilik bir editör grubu tarafından yönetilen popüler bir internet sitesi haline gelmiştir. Zaytung'da üretilen içerikler siteye kayıtlı yazarlar tarafından üretilmektedir. Yazarların gönderdiği haberler editör kontrolünden geçmekte ve uygun görüldüğü takdirde yayınlanmaktadır. Twitter'da 5.43 milyon takipçi, Facebook'ta ise 610 bin beğeni sayısına sahip olan Zaytung, sadece internet sitesinde değil aynı zamanda diğer sosyal medya sayfalarında da ciddi bir kullanıcı trafiğine sahiptir.Zaytung'un kurucusu Hakan Bilginer siteyi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli mizah sitesi olan "*The Onion*"'dan (https://www.theonion.com) esinlenerek kurduğunu belirtir (http://www.gazetevatan.com/zaytung-can-sikintisindan-dogdu-735120-pazar-vatan). TheOnion, 1988 yılında satirik haber ajansı olarak ABD'de kurulmuştur. İlk yıllar yalnızca basılı yayınla dağıtımı yapılan TheOnion'ın internet sitesi 1996 yılında açılmış, internet üzerinden düzenli yayınına ise 2007 yılında başlamıştır (Berkowitz ve Schwartz, 2016: 2). Özellikle, The Onion News'den sonra diğer birçok ülkede online haber parodileri yapan web siteleri ortaya çıkmış, internet kullanımıyla orantılı olarak bu bilinirlik artmıştır (Özdemir, 2018:17). Haber parodileri, yalnızca egemen söyleme etki etmekle kalmaz aynı zamanda ciddiyetle sunulan haber dilini itibarsızlaştırarak, okuyucuyla otoriter gazetecilik arasındaki mesafeyi de azaltır (Özdemir, 2018: 17). Profesyonel bir şekilde tutturulan bu parodi dil, birçok haber sitesi

ve siyasetçinin Zaytung'da üretilen içerikleri gerçek zannedip paylaşmasına aracılık etmiştir (Ertan, 2018). Öyle ki, gündelik dilde absürt durum ve olayları nitelemek amacıyla "Zaytung gibi" benzetmesinin sıkça kullanıldığını belirten Ertan'a göre bu kalıp o kadar yaygınlaşmıştır ki Türk Dil Kurumu online sözlüğünde yer alması için kampanyalar başlatılmıştır. Gündemle ilişkili ve ana akım haber formatıyla yazılan bu üretilen içerik türü, birçok araştırmacıya göre *satirik sahte haber* olarak tarif edilmektedir (Berkowitz ve Schwartz, 2016; Reilly, 2012; Stroud ve Muddiman, 2013). Victoria Rubin'e (2016: 9) göre bu haber türü, gerçek haberlerden ilham alır ve onlarla aynı konuları kapsar. Rubin için satirik haberler okuyucuları eğlendirirken aynı zamanda onların çağdaş toplumu eleştirme gücüne katkı sağlamaktadır. Satir kelimesinin Türk Dil Kurumu'ndaki karşılığı, yergi, hicivdir. "Satire" sözcüğünün kaynağına yönelik yapılan tartışmalar onun Latin dilinde farklı anlamlara gelen iki kelimenin satyr ve satura'nın birleşiminden doğduğu konusunda birleşmektedir (Simpson'dan Akt. Özdemir, 2018: 15).Satyr, Yunan mitolojisinin şehvetli, huysuz ve ayyaş yarı keçi yarı insanın ismidir (2018: 15). "Satura" ise Latincede "çeşitli meyvelerle dolu bir kap" veya "rengarenk bir tas" anlamına gelmektedir (Baypınar, 2017).

İnternet sitesinin tasarımı, sitede kullanılan dil ve üslup nedeniyle ilk bakışta geleneksel medya yayın organlarından farksız görünen Zaytung, bir yandan içeriklere konu olan haberleri parodileştirirkenöte yandan ana akım medyanın haber dilini de mizahına dahil etmektedir. Bu noktada hem parodi hem de onunla birlikte sıkça kullanılan ironi kavramıyla ilgili ufak bir parantez açmak yerinde olacaktır.Geleneksel olarak satirin alt türü olarak tanımlanan parodi, en basit ifadeyle bir kelime oyunu, bir ifade biçimidir; bir şeyleri eleştirmek veya alaya almak amacıyla taklit etmektir (Chatman'danAkt. Özdemir, 2018: 14). Parodi, ciddi bir yapıtın konusunun ya da

yöntemlerinin gülünç biçimde değiştirilmesiyle ortaya konan hicivli taklit bir yapıt olarak tarif edilebilir (Göksel, 2006: 135). Nil Göksel'e göre, çağdaş parodiler ironi aracılığıyla metinleri tersine çevirerek orijinal metinle arasına eleştirel bir mesafe koyar (2006: 135). Siyasal iktidarın söylemlerinin çelişkili anlamlara karşılık gelmesi ve eylem ve söylem arasındaki farkın açılması aynı zamanda gerçek metne bağlı bir taklit biçimi olarak da ifade edilebilecek parodi tarzını besler. Zaytung, içeriklerinin büyük çoğunluğunun doğrudan siyasal iktidarın kullandığı dille ilgili olması ve bu dili kendine has bir üslupla tersine çevirerek yeniden üretmesi sebebiyle diğer mizah dergilerinden farklı bir çizgide yer alır.İronik ve satirik bir şekilde egemen söyleminparodileştirilmesi, kamusal senaryonun önemli bir parçası sayılan bu söylemleriolumsuzlama potansiyeline sahipken aynı zamanda onların itibar ve inandırıcılığına da tartışılır hale getirir.Zaytung, çelişkili ifadelere dayalı egemen dilin kendisini, aynı sözcük kalıplarını kullanıp yeniden üreterek asıl anlamlarından koparır, ciddiyetle telaffuz etmeye alıştığımız sözcükleri bir şaka nesnesi haline getirir. Sözcüklerin anlamları üzerindeki bu değişim, hakikati sorgulanmamış ve olduğu gibi kabul edilmiş egemen söyleme ait kimi kelime ve kelime gruplarını da sorgulanır hale getirir. Richard Rorty (1995), ironi ya da ironi yapan kişiyle sözcük dünyamız ve gerçeklik algımız arasındabir ilişki kurar. Ona göre ironi, insanların halihazırda nihai kabul ettiği sözcükler ve onların karşılık geldiği anlamları sorgular, bu anlamlara şüpheyle yaklaşır. İroni yapabilen kişi, kendisine verilmiş dilin onu hatalı bir insana dönüştürmüş olabileceği ihtimalinden endişe duyar (1995: 116), hakikatin bulunmaktan ziyade yaratıldığının ve dille inşa edilen bu yapının bizi belirli inançlar sistemine hapsettiğinin farkındadır (1995: 27).

Gerçeklikle temasın kaybolma halinin görünür olduğu zamanlarda gerçeğin inşa sürecinde mizahın önemli bir rol oynadığını söyleyen Hasan Turgut'a (2016) göre yeni medya teknolojilerinin gündelik hayatta kullanımının artması mizahın da

aktüelleşmesine olanak sağlamaktadır. Sosyal medya ağları ve benzeri pek çok internet sitesinde üretilen mizah, gündelik hayata nüfuz ederek gerçeklik algısını sorgulanır hale getirmektedir.Turgut (2016), bu noktada Zaytung'a ayrıca önem atfeder. Sosyal medyada üretilen mizah ve git gide absürtleşengündelik hayat ilişkisini Zaytung üzerinden verdiği bir örnekle açıklar. Bu örnekte, 2012 yılında Zaytung'da yer alan parodi bir haber konu edilir; haberin manşeti şöyledir: "Ateist Olduğu Gerekçesiyle İstifası İstenen Köy İmamı, Geri Adım Atmıyor: 'Mesleğime profesyonelce yaklaşıyorum...'"(www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=198217, Erişim 12.12.2018) Zaytung'da yer alan bu haberin sosyal medyada hızla paylaşılmasının ardından diyanethaber.com.tr sitesinde haberin asılsız olduğu açıklanmış ve haber kınanmıştır (http://www.gazetevatan.com/zaytung-zokasi--500747-gundem/, Erişim 17.12.2018). Parodi içeriğin gerçek zannedildiği bu örnekte, gerçek olanla olmayan arasındaki ayrımın belirsizliği dikkat çekmektedir. Turgut'a göre bu belirsizlik mizahı beslerken, absürtleşen gerçekliği de sorgulanır hale getirir.

Şule Karataş ve Mutlu Binark'ın (2016) yeni medyada yaratıcı kültürler üzerine yaptığı çalışmada, yeni medyanın farklı kullanıcı tiplerinin oluşmasına ön ayak olduğunu belirtirken, kullanıcıların gelişen ağ teknolojisiyle birlikte tüketicisi oldukları içeriğin artık ilk elden üreticisi olabildikleri üzerinde durur. Kullanıcıların da doğrudan içerik üretebildiği bu sistem, katılımcı kültürü besleyerek bireylerin yeni medya ortamlarında yaratıcı formlar oluşturmasını mümkün kılmaktadır. Bu katılımcı ve yaratıcı kültür aynı zamanda yeni medyada var edilen mizahın da önünü açmaktadır. Karataş ve Binark'a göre (2016: 446) sosyal medyada üretilen mizahi dil, gündelik ve siyasi hayatta normalleştirilen "tuhaflıkları" tiye alarak bu tuhaflıkları kullanıcıların sorgulamasına açık bir hale getirir. Bu durum aynı zamanda geleneksel medya organları aracılığıyla sesini duyurmakta güçlük çeken toplumsal muhalefetin kaygı ve

eleştirilerini mizahi bir dille popüler bir alana taşır. Scott'dan hareketle söyleyecek olursak, sahne arkasında üretilen eleştirileri kamusal senaryo içerisine dahil eder. Egemen söylemde yer alan çarpıkları ya da çarpıtmaları doğrudan kamusal senaryo içerisinde dile getirmenin zor olduğu dönemlerde mizah, hakikati gösterme gücüyle sahnede yer alabilir. Bu özelliği sebebiyle de Bahtin, Bergson,Sanders ve Scottgibi kuramcılar tarafından katılaşmış ve kalıplaşmış düzene bir direniş yöntemi olarak görülecektir. Benzer biçimde Zaytung, siyasal iktidarın kullandığı dil ve sembollerin absürtlüğünü mizah ve popülerliği aracılığıyla görünür hale getirerek bunları, suskunluğun hakim olduğu, kamusal senaryo içerisinde dolaşıma sokabilmektedir. Bu anlamda egemen olana ait dil ve sembollerin aleni bir şekilde eleştirilmesi ya da hakikatin aslında ne olmadığının söylenmesimizahi bir üslupla da olsa kamusal senaryoda yer almaya başlar. Böylece tabi olanların gizli senaryo içinde var ettikleri eleştirel dilin sınırları genişler.

Siyasal iktidarın sıkça kullandığı kalıplaşmış kimi sözcükler, başta medya olmak üzere devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla eleştiri süzgecinden geçmeden gündelik dile yerleşebilir. Bu söylemleri iktidarın kurguladığı anlamın dışında var edebilmek için mizah, önemli bir alternatif ve karşı söylem aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Zaytung, iktidarın sıkça kullandığı, yerli ve milli, milli irade, dış mihrak ve büyük oyun gibi sözcük gruplarını, egemen dilin anlam dünyası içinden çıkararak kavramların tutarsızlıklarına işaret etmektedir. Buradaki işleviyle mizah, gerçeğin ne olduğunu ispat etmek yerine gerçek gibi sunulan kurguyu deşifre eder. Böylece ironi yardımıyla Zaytung'un yaptığı şeyin de, kurgusal olanın karşısına hakikati getirmeye çalışmak değil, kurgusallığın kendisini işaret etmek olduğunu söyleyebiliriz. Gülünç olanın altında yatan asıl sebep ise okuyucu tarafındanbu kurgunun fark edilmesi ya da fark edildiğinin anlaşılmasıdır.

2.1. Kamusal Senaryonun Başat Kavramları: "Yerli ve Milli", "Milli İrade", "Dış Mihrak" ve "Büyük Oyun"

Kamusal senaryonun iktidar tarafından şekillendiğini vurgulayan Scott, güçlü olanın kamusal söylem üzerindeki nüfuzunun dil kullanımı ve iktidara ilişkin dilsel bulgularda açıkça görüldüğünü savunur. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet, ırk, kast ve sınıf hiyerarşilerinin sözün tahakkümünde nasıl kodlandığını gösterirken aynı zamanda egemen sınıf tahakkümünün sıradanlaşmasını da sağlar (Scott, 1995: 58). Egemen sınıf söylemleri Scott'a göre, yalnızca yalanlar ve aldatmacalar yumağı değilse de son derece taraflıdır. Kamusal senaryo etkileyici olmak, hakim elitlerin iktidarını olumlamak ve doğallaştırmak, hakimiyetlerinin kirli yanlarını gizlemek ya da örtmece sözlerle bulanıklaştırmak için tasarlanır (Scott, 1995: 43). Bu noktada, hakim söylemin hegemonyası için ikna edici kanıtların kamusal senaryoda bulunabileceğini belirten Scott'un izini sürerek, Türkiye'de iktidarınideoloji ve söylem alanında inşa etmeye çalıştığı hegemonyanın, kamusal senaryo kavramı içinde anlamlandırılabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Scott, iktidar ilişkilerinin etkilerinin en sarih olduğu yerin hakim olan ile tabi olanın karşılaşma potansiyeline sahip olduğu yerler olduğunu hatırlatarak yalnızca kamusal senaryoya dayanan bir analizin yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkiyi çözümleyebileceğini vurgular (1995: 27).

Siyasal iktidar, kendi anlamlandırma biçimini ve ideolojisini tüm toplumsal pratiklerde yeniden üretecek bir yapılanıma sahiptir. İktidarın topluma dışsal bir güç olarak ortaya çıkması ile beraber söylem alanını temel belirleyen iktidar olmaya başlar ve toplumun anlamlandırma biçimleri de kendi denetiminden çıkmış olur (Oksay, 2015: 11). "Devlet buyruklarının aşikarlığının kendini bu kadar güçlü bir şekilde dayatması, nasıl algılanacağını belirleyen bilişsel yapıları da dayatmış olmasından ileri gelir" diyen

Bourdieu'dan (2016: 209) da hareketle, iktidarın ideolojik aygıtlarını, temel olarak iletişimsel olanları etkin bir şekilde kullanarak söylem alanının temel belirleyicilikte olan noktalarını elinde tuttuğu söylenebilir. Bu durum aynı zamanda toplumsalın söylemini belirler ve tüm söylemsel pratiklerde kendi ideolojisini tam olarak gerçekleştirmese de yeniden üretir (Oksay, 2015: 11). İdeolojinin, söylem alanıyla etkileşim içinde olduğu tezlerinden yararlanarak siyasal iktidar söylemlerinin bir anlamıyla toplumsal gerçekliği kendi ideolojisine uygun bir şekilde yeniden şekillendirmeye çalıştığı sonucuna ulaşabiliriz. Çalışmada ele alınan dönemin hakim söylem ve ideolojsini daha iyi anlayabilmek için Türkiye'deki iktidar partisinin yapısı üzerine yapılan tartışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Türkiye açısından bakıldığında Cenk Saraçoğlu 2002'den beri iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Türkiye sağı içerisindeki konumuna partinin kendisi için biçtiği ideolojik tanımlama üzerinden değil topluma seslenirken ve onunla bağ kurarken kullandığı semboller ve söylemler üzerinden ulaşılabildiğini söyler (2014: 255). Partinin sağladığı popülariteyi sağlam bir ideolojik bağlanmaya dönüştürdüğünü vurgulayan Saraçoğlu'na göre (2014) bu başarının arkasında bu dönemde uygulanan popülist ekonomik politikalar olduğu kadar, Türkiye sağının kimi sembol ve söylemlerini yeni bir sentezle dolaşıma sokması ve bunun üzerinden bir kitle bağı örmesi de yatmaktadır. Siyasal iktidarın milliyetçilik, muhafazakarlık ve İslamcılık alanlarından kendisine söylemler ve semboller seçerek pragmatik bir şekilde yeri geldiğinde birini veya ötekini öne çıkarmakta ya da bir halden ötekine geçebilmektedir (2014: 256). İktidar araçsallaştırdığı bu söylem ve sembollere, partiyi destekleyen kitleyi motive etmek ve kolektif bir kimlik inşası kurmak adına sıkça başvurur. İktidarın retoriğinde dikkat çeken ve siyasi anlatısının temelini oluşturan en belirgin mitin yeni/eski ikiliğine dayandığını belirten Esra Ercan Bilgiç'e göre, kitleleri inandırma vasıtasıyla bu mit,

sosyal gerçeklik inşasını yeni ve eski karşıtlığı üzerinden kurar (Bilgiç, 2015: 194). Eski/yeni ikiliğine dayanan bu retorik, eskiyi ihya etme özlemi çekerken yeniyi yabancılaştırıp ötekileştirir. Birbirinden farklı toplum düzenine ve kurucu felsefeye sahip bu eski/yeni ayrımı sadece söylemsel alanda sınırlı kalmamış aynı zamanda son 16 yıllık dönemde temel motivasyonunu oluşmuştur.

Popülist söylemlerin kitleler üzerinde etkili olması bir açıdan kamusal senaryoyu yeniden biçimlendirirken bununla birlikte dili de kendi ideolojisine göre şekillendirmesinin önünü açmıştır. Dil, sadece gündelik hayatta epeyce soyutlanmış semboller inşa etmekle kalmaz, aynı zamanda bu sembolleri gündelik hayatın gerçek ögeleri olarak da gösterir;bu anlamıyla gündelik hayatın gerçekliği düzenlenmiş bir gerçekliktir (Berger ve Luckman, 2008: 35). Gerçekliğin dil aracılığıyla, sosyal olarak inşa edildiği dolayısıyla kamusal senaryoya da etki ettiği tezlerinden yola çıkarak, Türkiye'deki siyasi iktidarın sıkça kullandığı dört temel kavram ve bu kavramlara yüklenen anlamların incelenmesi çalışma açısından önemlidir. Egemen dilin kurgusal gerçeklikle olan ilişkisi göz önüne alındığında, bu dili olumsuzlayan tüm araçların da muhalefete katkı sağladığını unutmamak gerekir. Bu anlamda mizah, mevcut ve değişmemiş olanı tahrip edebilen doğası sebebiyle, egemen dili hedef aldığında basitçe bir güldürünün ötesinde, güçlü bir muhalefet aracı olarak konumlanabilir.

Çalışma özelinde, iktidarın ürettiği sembol ve söylemlerden, dönemin karakterini iyi özetleyebilecek dört temel kavram seti, "dış mihrak", "büyük oyun", "milli irade" ve "yerli ve milli" incelenmiştir. Siyasal iktidar aracılığıyla gündelik hayatta sıkça dolaşıma sokulan bu kavramların aynı zamanda yeni bir algı inşası sürecinin de önemli özneleri olduğu söylenebilir.

2.1.1. Hegemonyanın Yeni Fantazyası: Yerli ve Milli ve Milli İrade

Siyasallığın ölçütünün biz ve onlar, dost ve düşman ayrımı temelinde kurgulanmış bir yapıda olduğu tezlerinden hareketle, komplo kavramını değerlendiren Baştürk (2014)'e göre komplo, siyasallığın ihtiyaç duyduğu biz ve onlar ayrımını kolaylıkla inşa edebilmektedir. Bu anlamda komplo, hem topluluğun "biz" olma durumunu koruyabilme, hem de bizden olmayanın sınırlarını şüphe ve tehdit algısıyla inşa edebilme özelliğine sahiptir. Baştürk, komplonun olmayanı var hale getiren, kurucu ve sınır çizici bir söylem olarak kendine özgü bir iktidar pratiği olduğunu vurgular (2014: 119). Bu pratik, olmayanı dilsel bağlamda var düzeyine getirebilmektedir; başka bir ifadeyle komplocu söylem, algıyı gerçeklikle değiştirebilme gücüne sahiptir. Bu noktada özellikle son 15 yıldır siyasi jargonda ve günlük dilde yer eden yerli ve milli söyleminin kolayca biz kimliğini inşa etmesi ve aynı kolaylıkta,yeri geldiği zaman, bizden olmayanı imleyebilmesi, onun komplocu söylem yapısıyla ne kadar örtüştüğünün de işaretidir. Milli irade ise aynı jargon içerisinde, milli olanın tanımı sınırında bir temsiliyet mekanizmasını işaret eder.Kazım Ateş'e göre, Türkiye sağının demokratik taleplere karşı verdiği yanıt daima otoriter olmuştur; bunun kaynağı ise süblime edilmiş bir milli irade mefhumudur (Ateş, 2017: 117). İktidarın çoğu uygulamasında meşruiyetin dayanağıolarak işaret edilen milli irade, "çok olan haklıdır" gibi oldukça genel bir var sayıma varan bir anlayışa karşılık gelmiştir.

Yerli ve milli retoriği Gürpınar'a göre, siyasal iktidar aklının millileşme/devletleşme sürecinde palazlandırdığı yeni bir söylem olmuştur (Gürpınar, 2017: 343). Özellikle yoğun kültür savaşları ortamında dayatılan suni ve ithal bir Beyaz Türk kültürel iktidarı ve tahakkümüne karşı yerli ve millilik alternatif bir kültürel iddianın da kod adı

olmuştur. Bu durum yalnızca alternatif bir kültürün inşa edilmesine değil, aynı zamanda ötekiyi, yabancıyı, tehdidi belirleyen kullanışlı ama müphem bir değerler standardının oluşmasına da aracılık etmiştir. Gürpınar'a göre yerli ve millilik öncelikle bir saflık ve el değiştirmemişlik ütopyası, bir tüm dışsal kötülüklerden azade ve kaybedilmiş cenneti yeniden inşa etme hülyasıdır. Her türlü değişim, etkileşim ve melezleşmeye karşı ilkhali koruma fantazyasıdır. Tam da bu yüzden yapaydır ve ancak bir kurgu kalmak durumundadır (Gürpınar, 2017: 345). Tanıl Bora'ya göre ise yerli ve milli vurgusu ve ona lehimlenmiş yerlilik romantizmi, iktidarın ideolojik hegemonya aleti olarak iş görmektedir (Bora, 2018: 197).

Her ne kadar yerli ve milli retoriği siyasal iktidarınson dönem ideolojik tahkimatıyla çok fazla örtüşse de bu damar Türk düşününün yüz yılı aşkın serencamında ortak kesen bir tema olagelmiştir (Gürpınar, 2017: 13). Benzer biçimde yerli ve milli söyleminin iktidar tarafından bir süredir çok sevildiğini belirten Tanıl Bora'ya göre bu kavramın siyaset sahnesinde kullanımı yeni değildir. Her ne kadar milliyetçi-muhafazakar camiayla anılsa da dönem dönem sol görüşün de yerli kavramına önem atfettiği görülmektedir (Bora, 2018: 194). Milliyetçilikle iç içe geçen ama bir yandan da milliyetçilikten bağımsız olarak duygulara seslenen yerli ve milli retoriği muhafazakarlıktan sosyalizme ve liberalizme her cenahta başvurulan bir olgudur (Gürpınar, 2017: 14). Bora'ya göre 1940'larda Kemalist milliyetçilik söyleminde yerlilik önemli bir yer tutarken aynı dönem içinde milliyetçi-muhafazakarların da gerek Türkçülüğün gerekse Kemalizmin yapay buldukları milli kimlik anlayışlarına karşı dini de kurucu bir değer olarak ekleyerek organik bir millilik vurgulamışlardır. Yerlilik kavramının 1960'larda dönemin anti-emperyalist havası içinde solda da dillendirildiğini vurgulayan Bora, Aybar'ınTİP'i "yüzde yüz yerli bir doktrin partisi" olarak takdim

ettiğini yine aynı dönemde Alparslan Türkeş, Dokuz Işık risalesini "Yüzde yüz yerli, yüzde yüz milli ilk doktrin" olarak nitelediğini belirtir (Bora, 2018: 194).

"Yerli ve milli" ve "milli irade" kavramlarının Türkiye siyasi hayatında her dönem kullanılması açısından bir süreklilik gösterse de son 15 yıllık dönemde hegemonik bir yapıya büründüğü söylenebilir. Siyasal iktidarın her alanda kullanabildiği bu işlevsel "milli" vurgu, kolayca düşman icat etmesi açısından geniş bir alanda kullanışlı bir retorik oluşturmuş, aynı zamanda iktidar tabanının da milli bir fantazyayla hemhal olmasının da önünü açmıştır. Öte yandan, bu kavramların gündelik hayatın hemen her alanında dolaşıma sokulması hem kavrama anlam erozyonu yaşatmış hem de teori ve pratikte tezatlıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Sanattan edebiyata, gazetecilikten bilime yerli ve milliliğin bir standart olarak görülmeye başlanması bu kavramı, özellikle sosyal medyada,eğlence konusu haline getirmiştir. Gürpınar'a göre bu durum, siyasal iktidarın içini dolduramadığı iddialarının boş kılıfı ve yaygarasından ibaret görülmesinden kaynaklanmaktadır (Gürpınar, 2017: 343).

AKP'li yıllarda yerli ve milli vurgusunun özellikle ekonomi alanında sıkça kullanılması, kurulduğu günden beri neoliberalizme karşı ulusal kalkınmacı ekonomi anlayışını bir kenara bırakarak, serbest piyasa modeliyle ve uluslararası finans kuruluşlarıyla uyumlu bir çizgi temsil eden bir parti için tezatlık oluşturmaktadır (Ataay, 2008: 81). Yabancı sermayeye olan bağımlılık nedeniyle ekonominin kırılgan niteliğinin devam ettiği bu dönemde yabancı sermaye, KİT'lerin yanı sıra özel kuruluşlarda da ortaklık ve satın almaya girişmiş, elde edilen bu gelir cari açığın kapatılmasında kaynak olarak kullanılmıştır (Ataay, 2008: 84). Bu durumun tuhaf bir çelişki oluşturduğunu söyleyen Kemal İnal'e göre, AKP bir yandan neoliberal kapitalizmin aşırı tüketimci hazcı etiğini pompalarken, öte yandan da muhafazakar görüş çerçevesinde bir kanaat yetinme etiğinden bahsetmek zorunda kalmıştır. Ama bu

zorunluluğun, çok imgesel biçimde, söylemde kaldığını belirten İnal, AKP'nin neoliberal büyüme felsefesinin aslında bir lokma bir hırka gibi kadim bir kanaat yetinme felsefesinin içine sığamayacak kadar devasa ve kapitalist olduğunu belirtir (İnal, 2015: 47).

Kansu Yıldırım'a göre AKP'nin egemen kitle partisi ideolojisinin en önemli taşıyıcısı olan Erdoğan, rejimin karakteristiğinin de bir göstergesidir(Yıldırım, 2015: 179). Erdoğan, konjonktürün dayatmalarına karşı pratikte savunma yapamayacağı zaman söylemsel olarak bu savunmaları yapmaktadır. Benzer şekilde tüm bu çelişkilere rağmen siyasal iktidarınneoliberal popülist bir üslupla başarı elde ettiğini vurgulayan Deniz Yıldırım, bir hegemonya projesi olarak neoliberal popülizmin başarısının sebebini sömürülen çoğunluğun kendi sahici özlemlerini görebileceği bir dizi özelliği de bünyesinde barındırması olduğunu belirtir. Bu başarı, sömürülen kesimlerin "ortak duyu"su içerisinde iktidar bloğunu birleştiren hegemonya projesinin yerlileştirilmesi ile mümkündür (Yıldırım, 2009: 68).

Yıldırım'a göre neoliberal popülizm, piyasalaştırmanın ve neoliberal tarzda yeniden yapılanmanın önünü açarken, aynı zamanda da tabi sınıfın siyasal desteğini korumanın yollarını gözeten bir egemen sınıf stratejisidir (Yıldırım, 2009: 91). Bu stratejiler bir yandan sıkça kullandığı kavram setlerinin içinde barındırdığı çelişkileri bulanıklaştırırken öte yandan yönetilen sınıfın aktif rızasını da kazanmaktadır.

Scott, kamusal senaryonun egemen sınıfın korkuyla karışık saygıyı çoğaltmasına aracılık ettiğini vurgularken aynı zamanda iktidarın yadsınamayacak yönlerini kozmetik olarak güzelleştirmeye yaradığından bahseder (Scott, 1995: 87). Scott'tın görüşlerini destekler biçimde, yerli ve milli, kimi zaman uluslararası sermayeye karşı anti emperyalist bir görüngü yaratmakta kimi zaman ise dış ve iç tehditlere karşı milli bir panzehir görevi görmektedir. İktidarın çelişkili tüm edimlerini örtme kapasitesine sahip

bu kavram seti, popülist söylemlerin vazgeçilmez bir fenomeni haline gelerek kamusal senaryo içine dahil olmuş, tüm çelişkili yanlarına rağmen, en azından iktidar tabanında, önemli bir gerçekliğe karşılık gelmiştir.

2.1.2 Kolektif Korku, Belirsiz Düşman: Dış Mihrak ve Büyük Oyun

Scott'ın kamusal senaryo kavramında iktidar, geliştirdiği örtmece yöntemlerle gerçekliği kendi lehine inşa ederken sadece dilden yararlanmaz. Dil dışındaki tüm iktidar alanlarında, jestlerde, mimaride, kamu törenlerinde, tahakkümlerini istedikleri gibi tasvir edebilirler(Scott, 1995: 89). Bu örtmece yöntemler kimi zaman bir düşman motifi olarak belirir ve korku yaratmanın kullanışlı bir aracı olarak karşımıza çıkar. Tabi sınıfın gerçeklik algısına sızarak korkuların yerleşikleşmesi sağlanır. Kitlelerin algı düzeyinde gerçeklik olarak kavranan korkuları inceleyen Kerestecioğlu(Kerestecioğlu, 2014), korkunun nesnel gerçekliğinin olup olmamasının önemli olmadığı görüşüne katılır. Korku icadı, kimi zaman bir gerçekliğin abartılması, bilinçli olarak belirli yönlerinin açığa çıkarılması biçiminde, kimi zaman da gerçeklikten tamamen kopuk bir kurgu biçiminde olabilir (Kerestecioğlu, 2014:32). Korku, iktidarın kurtarıcı bir motif olarak meşruiyet kazanmasına aracılık ederken, kurgulanan korkudan çekinen kitlenin biraradalığı da sağlanmış olur. Korkunun despotik iktidarların varlığını sürdürmesinin en önemli kaynağı olduğunu belirten Kerestecioğlu için korkular, kurtarıcılara ve koruyuculara, ihtiyaç duyar; adeta onları davet eder. Korku, daha acil meselelerin olduğuna inandırarak toplumun çelişkilerinin üstünü örter, çözümlerini erteler. Yaratılan korkunun kaynadığındaki "onlar"a karşıtlık içinde "biz" duygusunu oluşturur(2014: 35).Bu durum bir yandan iktidarın otorite ve meşruiyetini pekiştirirken öte yandan paranoyalarla yaşamayı sıradan hale getirmiş kolektif bir kimliğin oluşmasına aracılık

eder. Korku duygusunu kullanan iktidar, topluma "ciddi bir tehlike içindeyiz ama biz bu tehlikeden sizi koruyacağız" mesajı verir. Bu tehlikeyi yaratan korkunun kaynağı olan günah keçisi motifi de söylemin ayrılmaz bir parçasıdır (2014: 37). Bu korku motiflerinden dış mihrak, Türkiye'de siyasal iktidarın hem sıkça kullandığı hem de tüm diğer kavramları içererek onların ötesine geçtiği için farklıyere sahip olan bir kavramdır.

Tanıl Bora, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin millî kimliğin inşâ dönemindeki tekbenci bilinç halinin, devlet aygıtının aşırı hassas tehdit algılamasıyla birleşerek komplo zihniyetine çok bereketli bir toprak hazırladığını belirtir (Bora, 1996: 42). Bora'ya göre bu komplo zihniyeti, özellikle soğuk savaş döneminde Türkiye'de, anti-komünist teyakkuz halindeyerleşikleşmiştir. Komplo zihniyetinin özünü oluşturan "yabancı faktörü", ortadaki her ciddi meselede ülkemize/bize kasteden yabancıların parmağının aranması halini de meşrulaştırmıştır. Bora'yla paralel bir biçimde, Alper Sedat Aslandaş'a göre (Aslandaş, 1995), Türkiye'nin yaşadığı sorunlara, dönem dönem baş gösteren krizlere hazır ve muğlak sorumlular bulmak, Cumhuriyet tarihi boyunca hem resmi söylemin hem de siyaset kesiminin alışkanlıkları arasında yer almış, krizin ya da sorunun niteliğine göre sorumlular seçilip kamuoyuna duyurulmuştur. Sorumlular listesinde komünistler, yobazlar-şeriatçılar türünden görece somut nitelemelerin yanında "iç ve dış mihraklar" gibi toptancı bir niteleme de sıklıkla kullanılmıştır (Aslandaş, 1995: 72).Tanıl Bora bu komplocu söylemlerin Türkiye siyasi hayatının farklı dönemlerinde farklı düşmanlar seçtiğini şu sözlerle ifade eder:

> '70'lerde ciddi bir güç haline gelen sol hareket karşısında eskisi kadar çocukça olmasa da özellikle "dış mihraklar" edebiyatına dayalı 'izahlarını' sürdüren Türk sağının komplo zihniyeti, 12 Eylül'le birlikte yeni bir bolluk dönemine girdi. Türk devletlerini çökertmeye koşullanmış "düşmanlarımız"ın kadim tarihteki Çinliler'den başlayan silsilesini döken TV "belgeselleri", Kenan Evren'in "aramızda dolaşan vatan haini ve millet düşmanları"nın tertipleri hakkındaki 'cince' ifşaatları, tabiî hepsi

> "12 Eylül öncesi"nin vatan evlâtlarını nasıl kandıran hainceb ir oyun olduğu teorisi eşliğinde, insanların üzerine yağdı(Bora, 1996: 44).

Değişen siyasi gündem neticesinde farklı anlamların karşılığı olan dış mihraklar, son dönemde neredeyse devletin suçlu ilanının resmi söylemi haline gelmiş ve en az yerli ve milli söylemi kadar bonkörce kullanılmıştır. Kim olduğu hiçbir zaman açıkça söylenmeyen, ama bir yandan da yüksek sesle ve cesurca dile getirilen bu itham, içerdiği bu gizli özneli yapı nedeniyle iç politikada ciddi bir prestij ve böbürlenme kaynağı iken dış politikada ise kolayca kaçış ve manevra alanı yaratan kullanışlı bir kavram haline gelmiştir. Aslandaş'a göre, resmî söylem herhangi bir ülkenin adını doğrudan zikretmekten kaçındığı için, iç mihraklar konusunda zaman zaman rastlanan görece somut ifadelere dış mihraklar konusunda hemen hiç rastlanmamıştır. "Türkiye'nin kötülüğünü isteyen yabancılar" temasının yaygınlığını koruması sayesinde, "dış mihraklar" sözü, fazla yadırganmadan varlığını sürdürmüş, kimi zaman Almanya, kimi zaman bütünüyle Avrupa, kimi zaman Sovyetler (ya da Rusya), kimi zaman Arap ülkeleri gibi imalar üzerinden algılanırken kimi zaman herhangi bir ima içermeyen azami muğlaklığıyla kabul görmüştür(Aslandaş, 1995: 72). Türkiye'nin siyasi söyleminde vazgeçilmez bir yer edinmiş olan dış mihraklar, işlerin kötüye gittiği her türlü vesilede gündeme gelmiş, gizli, gizemli ve karanlık emelleri olan bir güç birliğini ifade etmiştir(Bali, 1996: 62). Rıfat Bali'ye göre, dış mihraklar bu anlamıyla, bir paranoya halinin dışavurumudur; günah keçisi arayışıdır ve toplumun kendi gerçekleriyle yüzleşmesinden kaçınmasıdır (1996: 62).

Scott'a göre, iktidarın gerçekliği çarpıtma ve bunu kamusal alanda kabul ettirmegücü, aynı zamanda gerçeklikleri sorgular görünenfaaliyetleri ya da kişileri lekeleme gücünü de içerir. Bu lekelemenin genellikle bir kalıbı vardır. Sistem dışı hareketlerin talepleri politik alandan uzaklaştırılarak sapkınlıkla suçlanan bir alana itilir. İktidarın bu öteleme kabiliyeti yalnızca hak taleplerini apolitik bir alana itmekle kalmaz

aynı zamanda yönetimin çıkmaza girdiği bir zaman diliminde suçlu icat edebilmesini de sağlar (Scott, 1995: 89). Cantek, Scott'un tezlerine katılarak, kamusal senaryonun tabi sınıfın eleştirel yönünü uyuşturduğundan ve bunu yaparken de düşman imgesine sıkça başvurduğundan bahseder. Kamusal senaryo, özellikle olağanüstü hal koşullarında, bu hali sürekli gündemde tutarak toplumun varoluş nedenini düşmana karşı verilen savaşla özdeş hale getirir. Kamusal senaryo kendisini sorgulayan her şeyi marjinalize etmekle donanımlıdır. İhtiyaç duyulduğunda düşmanı öncelikle zihinsel linçe kurban edebilir (Cantek, 2011: 13).

2.2. Dış Mihrak, Büyük Oyun, Milli İrade ve Yerli ve Milli Konulu Haberlerin İncelenmesi

Zaytung'da yer alan içerik türleri güncel haberleri konu etmesi bakımından üç temel başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, klasik haber formatında yazılan, haber başlığı, ara başlıklar ve haber metinlerinden oluşan "*detay haberler*"dir (Resim-1a ve Resim-1b). İkinci haber türü olan "*foto haber*"(Resim-2a ve Resim-2b) ise konuyla ilgili tek karelik bir fotoğrafın üzerine haber manşeti yazılmasıyla oluşturulmaktadır. Sitenin en çok haber üretilen formatı ise "*son dakika haberler*"dir. Çoğunlukla gündemle ilgili manşet niteliğinde kısa haberlerden oluşan bu içerik türündeki haberler gündeme göre gün içerisinde sürekli yenilenmektedir. Çalışmamızda ele aldığımız içerik türü ise hem görselle desteklendiği hem de gündeme göre sürekli güncellendiği ve detaylı açıklamalardan oluştuğu içindiğer tüm haber türlerini kapsayacak nitelikte olan detay haberlerdir. Detay haberler Zaytung'un ana sayfasında yer almakta ve site içerisindeki en geniş alanı kaplamaktadır.

ZAYTUNG

" Dürüst, Tarafsız, Ahlaksız Haber "

Video Blog Sinema Kitap Oyun Spor Astroloji Dergi

Haber ekle Gönder

Uzun uzun yaz

Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Üzücü Haber: "Karne fotoğrafındaki o öğretmenimiz nişanlı, daha sormayın artık..."

Resim1a

2018-2019 öğretim yılında yarıyıl tatiline girilmesiyle birlikte sosyal medya yine milyonlarca karne günü fotoğrafı paylaşımına ev sahipliği yaparken, bu yıl da en çok sorulan soru "Öğretmeni de güzelmiş, bekar mı?" oldu. Konuyla ilgili olarak beklenen açıklama ise bu öğlen Milli Eğitim Bakanlığı'ndan geldi...

Her dönem sonunda öğrenci velilerinin sosyal medyada paylaştığı fotoğraflarla birlikte yurt genelinde "Eli yüzü düzgün, ataması yapılmış öğretmen" arayan yüzbinler bir kez daha telefon ekranları başına toplandı. Cuma öğle saatlerinden itibaren başlayan ve halen devam eden öğretmen bakma şenliklerinde "Maşallah güzel kızmış, bekar mı?", "Kaç yaşında?", "Ataması yapılmış mı?" soruları havalarda uçuşurken, konu ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı'ndan da bir açıklama geldi.

Milli Eğitim Bakanı'ndan üzüci haber

Öğleden sonra kameraların karşısına geçen Bakan Ziya Selçuk, "Arkadaşlar maalesef karne günümüz yine toplu görücü ve dm şenliklerine döndü. Kimsenin çocukların notunu merak ettiği yok. Varsa yoksa öğretmeni boşta mı değil mi... Buna artık bir son vermek için en baştan söyleyeyim, o instagram'da gördüğünüz karne veren öğretmen arkadaşımız nişanlı. Diğeri de evli, 2 yaşında çocuğu var. " derken, bir diğerinin ise 4 yıldır sevgilisi olduğunu belirterek kamuoyunun en çok merak ettiği soruları yanıtladı.

Bu konuda daha fazla soru sorulmaması ricasında da bulunan Bakan Selçuk, Milli Eğitim tarihinde henüz sosyal medyadaki karne fotoğrafıyla başlayan bir ilişki ya da evlilik bulunmadığının da altını çizerek bu konuda gereksiz bir beklenti içinde olunmaması tavsiyesinde bulundu.

Resim 1b

FotoHaber

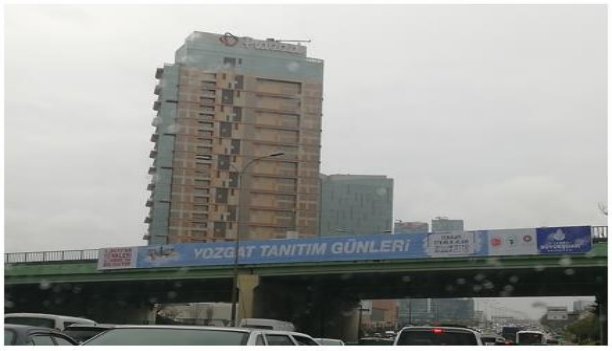
Dünyanın ilk balık ve su ürünleri hastanesi Havsa'da hizmete açıldı...

Resim 2a

FotoHaber

Yozgatlılar'da tanıtacak bir şeyler bulma telaşı...

Resim 2b

Zaytung'da erişilen haberlerin tümü 1 Ocak 2013 ve 31 Aralık 2018 tarihleri arasında yayınlanmıştır.Bu tarihler içerisinde,yukarıda belirtilen 3 farklı haber türünde (detay haber, son dakika, foto haber) toplamda 85 haber incelenmiş, diğer tüm haber türlerini kapsadığı gerekçesiyle sadece *detay haber* formatlı haberler analiz edilmiştir. Söz konusu tarihler içerisinde toplamda 12 detay haber yayınlanmıştır.Haberlerin konulara göre dağımı ise şöyledir: Yerli ve milli konulu toplamda 48 haber mevcuttur. Bunlardan 24'ü son dakika haberi, 3'ü detay haber ve 21'i foto haber formatındadır. Büyük oyun konulu toplam 6 haberden 3'ü detay haber 2'si son dakika ve 1'i de fotohaberdir. Aynı tarih itibariyle toplam 17 dış mihrak konulu haber yer almaktadır. Bu haberlerin 6'sı son dakika, 5'i detay haber, 6'sı da foto haber niteliğindedir. Milli irade başlığında da 1'i detay haber, 12'si son dakika ve 1 tanesi de foto haber olmak üzere toplam 14 haber mevcuttur. Çalışmada "dış mihrak", "büyük oyun", "yerli ve milli" ve "milli irade" kavramlarını içerentoplamda 12 detay haber, kamusal senaryoyla bağlantılı olarakhakikat, ciddiyet, kurgusallık, itibar ve egemen söylemin farklı formda yeniden inşası çerçevesinde incelenmiştir.

Resim 3: Zaytung, (17 Şubat 2016)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=299618

“Artvin Cerrattepe Direnişinde Coğrafi Avantajını Kullanan Gürcistan, "Dış Mihrak" Olmaya İlk Kez Bu Kadar Yakın...” manşetli haber şöyle devam etmekte:

> Artvin'inCerattepe Bölgesi'nde bakır madeni çıkarılması için harekete geçen Cengiz Holding'e karşı yöre halkının direnişi sürerken, tarihinde ilk kez "dış mihrak" olmaya bu kadar yaklaşan sınır komşusu Gürcistan'da heyecan giderek artıyor.Cerattepe’de maden kurulması ve ağaç kesimine karşı bölge halkının bir süredir yürüttüğü direnişle birlikte bu sefer kimin ajan, kimin terörist, kimin dış mihrak ilan edileceğine ilişkin sorular da tekrar gündeme gelmişti.

Haberde, Şubat 2016 tarihinde, Artvin Cerattepe bölgesinde yapılması planlanan maden tesisi inşasına karşı gerçekleştirilenprotestoların iktidarın söylemine nasıl yansıyacağına yöneliktahminle, doğrudan iktidar dilinebir eleştiri getirilmiştir.Hemen her düşmanı niteleyebilecek olan dış mihraklar bu sefer de Cerattepe bölgesine çok yakında yer alan Gürcistan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum iktidarın kendisine karşı yapılan protesto ve eylemleri, her defasında başka bir ülkenin planladığına yönelik oluşturmaya çalıştığı algıyı da şaka nesnesi haline getirerekzayıflatmaktadır. Haberde, Artvin’de gerçekleşen eylemleri ilk kez bir “dış mihrak” olma heyecanı ve ümidiyle Gürcistan’ın planladığı görülmektedir. Kendiliğinden gerçekleşebilen direnişlerin kaynağını başka bir ülkenin düşmanca emelleri olarak gösteren egemen söylemin kurmaya çalıştığı algı, tam da bu algının kendisinin taklit edilerek mizah nesnesi haline getirilmiş ve bu haliyle popülerleştirilmiştir. Neredeyse tüm toplumsal olaylarda siyasi sorumluğu başkasına yıkma girişiminin adı haline gelen “dış mihrak” ifadesi, ciddi ve tehdit edici anlamından sıyrılıp komik bir forma dönüştürülmüştür. Bu durum hem ifadenin şaka haline gelecek kadar aşındığının bir göstergesi hem de ironik bir tersine çevirme yöntemiyle, kamusal senaryodaki kullanımından farklı bir anlam taşıyabileceğinin göstergesidir.

3. Köprüyü Çekemeyen Dış Mihraklar, Misilleme Olarak Mars'a İnme Hazırlığında. Gerginlik Büyüyor...

Resim 4: Zaytung (4 Aralık 2014)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=268000

"Üçüncü Köprüyü Çekemeyen Dış Mihraklar, Misilleme Olarak Mars'a İnme Hazırlığında. Gerginlik Büyüyor…" manşetiyle haberleştirilen içeriğin devamı şöyle:

> Türkiye'nin son yıllarda yakaladığı muazzam yükselişi engellemek isteyen dış mihraklar bir kez daha sahneye çıktı. Bir süre önce kuyruklu yıldıza sonda yollayan Avrupa Uzay Ajansı'nı takiben bugün de NASA, Mars yolculuğunun ilk denemesi olarak görülen Orion uzay mekiğini fırlatmaya çalıştı. AK Parti hükümeti tarafından "Tamamen bizi çekemediklerinden, kıskançlıktan, fesatlıktan yapılmış küstahça bir girişim" olarak nitelendirilen deneme henüz başarıya ulaşabilmiş değil…

Siyasal iktidarın olumlu olarak nitelendirdiği gelişmeleri işaret etmek için sıkça başvurduğu "çekemeyenler ve kıskananlar" jargonunun bir başka popüler söylem olan dış mihrakla birleştirildiği bu haberde asimetrik bir misillemenin sırf nispet için kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'nin büyümesini ve gelişmesin istemeyen dış mihraklar, 3. Köprü karşısında afallamış ve -gerçekte- köprü inşasıyla

kıyaslanamayacak bir teknolojiyle karşılık vermişlerdir. Burada var edilen mizahi dil, Scott'tan hareketle söyleyecek olursak kamusal senaryo içinde ciddiyetle inşa edilen, saygı, inanç ve itibar bekleyen egemen dili alaya alarak kurgusallığını görünür kılmaya ve popüler bir alan içerisine taşımaya aracılık etmiştir. Hem "çekememezlik" hem de dış mihrak söylemine yapılan bu eleştiri, örtük ve geri çekilmesi kolay olsa da,hegemonik dilin hakimiyetine müdahaleyi de içermektedir. Haberdeki ironiyle, aslında dış mihrak diye bir şeyin olmadığı ve egemen söylemin çekememezlikvurgusunun aksine hiçbir ülkenin böyle bir kıskançlık içine girmediği ifade edilmiştir. İktidarın çoğunlukla birlikte kullandığı dış mihrak ve çekememezliksöylemlerininkurgusal olduğu düşünülen yapısına, mizahın kurgusal diliyle yanıt verilmiştir. 742 bin defa okunan bu haber, yalnızca dış mihrak ve yerli ve milli konulu içeriklerde değil, Zaytung'un tüm içerikleri arasında en çok okunan haberler arasında yerini almıştır.

Resim 5: Zaytung, (14 Haziran 2013)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=214239

“NASA, Mars'ta Dış Mihrak İzi Bulduğunu Açıkladı” manşetiyle 617 Bin kere okunan haber şöyle devam ediyor:

> Amerikan uzay ajansı NASA, 2004'ten bu yana Mars'ta keşifler yapan uzay aracı Opportunity'nin Kızıl Gezegen'de dış mihrak partiküllerine rastladığını duyurdu. Dünya dışında da mihrakların bulunduğuna dair bugüne kadar elde edilen en önemli ipucu sayılan gelişme, hükümet tarafından büyük sevinçle karşılanırken, haberin duyulmasının ardından AKP Genel Merkez binası önünde toplanan bir grup vatandaş, "Yol ver geçelim, Mars'ı ezelim!" sloganlarıyla gösteri yapmaya devam ediyor.

Haberde siyasal iktidarın sıklıkla dile getirdiği “dış mihrak” nitelemesinin taşıdığı anonim karakter uzay metaforuyla absürtleştirilmiştir. Hemen her yerde ve her şey için kullanılabilir hale getirilen “dış mihrak”ındünya dışı gezegende bile bulunabilir hale gelmesi onun bir türlü belli olmayan kaynağını da güldürü alanına dahil etmiştir. Buradaki gülme eylemi, iktidarın ciddiyetle üzerinde durduğu ve gündelik dile de bu ciddiyetle dahil etmeye çalıştığı “dış mihraklar”ın alay edilebilir bir söylem haline gelmesine de katkıda bulunmuştur. Haberin 617 binin üzerinde okunması da bu tür bir şakanın oldukça popüler hale gelebileceğiningöstergelerinden biridir. Buradaki işleviyle mizah, gerçek yaşamdaki saçmalıklara başka bir saçmalıkla karşılık vererek olanla olması gereken arasında bir berabere kalma durumu yaratmaktadır. Mizah, hakikatten uzak olan bir kamusal söylem karşısında, onun dil ve sembollerini kullanarak, onunçarpık yapısını deşifre etmiştir. Bunu yaparken de benzer şekilde, bu söylemleri yine hakikatten uzak başka bir formda sunar. Böylece aslında gerçeğin ne olduğundan ziyade ne olmadığını göstererek, egemen söylemin kurgusallığına işaret eder; onun inandırıcılığına etki eder.

“Borç Bulabilme Ümidiyle ABD ve Almanya ile İlişkileri Düzeltmeye Çalışan Hükümet, Ekonomideki Kötü Gidişin Sorumlusu Dış Mihrak Pozisyonu İçin Bulgaristan'la El Sıkıştı...” manşetiyle verilen haber şöyle devam ediyor:

> Ekonomideki sarsıntının giderek şiddetlenmesiyle birlikte daha evvel Türkiye'ye ekonomik savaş açtığı belirtilen ABD ve Almanya gibi ülkelerle ilişkileri düzeltme yoluna giren AK Parti hükümeti, dış mihrak açığını yine bir batılı ülkeyle kapatmak için harekete geçti. Konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, mevcut durumda oluşan finansal zorunluluklar nedeniyle bir süre özellikle ABD ve Almanya ile yakın ilişkiler kurulmasının kaçınılmaz olduğuna vurgu yapılırken, "Ancak şartlar ne olursa olsun bu milleti dışmihraksız bırakmama konusundaki kararlı tutumumuz sürecek" ifadelerine yer verildi.

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=348217 (2 Ekim 2018)

Dış politikada izlenen birbiriyle çelişkili politikaların yeni bir dış mihrak bulma manşetiyle parodileştirildiği bu haberde bir yandan hükümetin kolayca öznesini değiştirebildiği dış mihrak kavramına atıfta bulunulurken öte yandan da dış politikada sürekli değişen dengeler neticesinde farklılaşan üslup eleştirilmiştir. Özellikle ekonomik kriz zamanlarında iktidarın daimi günah keçisi haline getirdiği ve çoğu zaman üstü kapalı olarak genelde Batı dünyası özelde ise ABD ve Almanya’yı ima ettiği “dış mihraklar” bu haberdeki kullanımıyla kronik bir çelişkiyi ifade etmiştir. Siyasal iktidarın bir yandan sürekli düşmanlaştırdığı ve krizlerin sebebi olarak gösterdiği öte yandan her dönem iyi ilişki içerisinde olmaya çalıştığı bu iki devlete karşı sergilediği tutumun çarpıklığı özetlenmiştir. Haberde aynı zamanda her dönemin kullanışlı düşmanı dış mihrakların değişen şartlara göre kolaylıkla farklı bir kimlikle sahneye çıkarılabildiği vurgulanmış, yaratılan düşman algısının tutarsızlığına dolayısıyla da kurgusallığına işaret edilmiştir. “Şartlar ne olursa olsun bu milleti dış mihraksız bırakmama” ifadesiyle, kavramın işlevsel ve manipülatif yapısının iç politika için vazgeçilmez bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

Resmi söylemin arkasında yatan gerçekler, mizahın etkisiyle popüler bir alana taşınıp görünür ve gülünür kılınabilir. Buradaki haberde de benzer şekilde,siyasal iktidarın ciddiyetle inşa etmeye çalıştığı dilin anlamsızlığı da ironik bir üslupla, gülünebilirbir formda sunulmuştur. Hilav'ın vurguladığı üzere mizah, gerçeği zemininden kaydırarak ve düşünülmemiş olanı düşündürerek düşünceyi özgürleştirir; kişinin hakim senaryonun dışına çıkmasını, nefes almasını sağlar.

"Bakan Albayrak, G20 Zirvesini Değerlendirdi: 'Türkiye'ye ekonomik savaş açan dış mihrakları Türkiye'ye yatırım yapmaya davet ettik...'" haber şöyle devam etmekte:

> Arjantin'de düzenlenen G20 zirvesinde Türkiye'ye ekonomik savaş açan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa gibi dış mihrakların maliye bakanlarıyla bir araya gelen Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, dönüşte basının sorularını yanıtladı. Türkiye'yi batırmaya ve kaosa sürüklemeye çalışan dış mihraklarla oldukça verimli görüşmeler yaptıklarını belirten Bakan Albayrak, "Türkiye'nin mali disipline önem vererek önümüzdeki dönemde dengeli ve piyasalarla uyumlu bir ekonomi politikasını izleyeceğini kendilerine anlattık. İlgiyle dinlediler" ifadelerine yer verdi.

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=344945 (23 Temmuz 2018)

Özellikle iç politikada güçlü bir anti emperyalist imaj çizen ve dünyayı yöneten kapitalist ülkeleri karizmatik bir üslupla hem dışlayan hem de suçlu ilan eden "dış mihraklar" söylemi siyasal iktidarın doğrudan bağlı olduğu küresel ekonomik sistemin gerekleriyle çelişki içine düşmektedir. Siyasal iktidar açısından kimi zaman kapitalist sistemin en güçlü devletleri arasında yer almak bir övünç kaynağı oluşturabiliyorken, kimi zaman ise tam da içinde yer alınan ve sürdürülmesine aracılık edilen sistemin egemen devletleri "dış mihrak" olarak suçlanabilmektedir. Haberde buradaki kronik çelişkinin güçlü bir ifadesi yer almaktadır.

Steven Lukes (1990) iktidarı gerçeklik yaratma ve buna inandırabilme kapasitesi üzerinden tanımlarken otoritenin de bu gerçekliğe itibar edildiği sürece ayakta

kalabildiğinden bahseder. Benzer biçimde Scott (1995) için iktidar, olanı, olması gerektiği gibi sunmak için kamusal senaryoyu araçsallaştırır. Bu anlamda yaratılan gerçeklik ya da doğruluk algısı kurgusal bir çarpıtmadan ibaret olabilir. Yukarıdaki haberden de anlaşılacağı üzere gerçeğin gerçekliği üzerine sorular sorabilen mizah, bu çarpıtmayı hakikatle kıyaslamanın en etkili yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Haberde geçen "Türkiye'yi batırmaya ve kaosa sürüklemeye çalışan dış mihraklarla oldukça verimli görüşmeler yaptık" ifadesi, hakim söylemin oluşturmaya çalıştığı algının pratikteki çelişkililerini özetler niteliktedir. Eylem ve söylem arasındaki bu fark, mizah için gerekli olan kontrastı da beslemektedir.

Soğan Depolarına Baskın Yapıp Soğan Bulan Maliye Bakanlığı Ekipleri, Türkiye'ye Karşı Oynanan Bir Büyük Oyunu Daha Çökertmenin Haklı Gururunu Yaşıyor...

Soğan depolarında soğan depolandığı yönündeki ihbarlar üzerine harekete geçen Maliye Bakanlığı ekipleri, bu sabah Ankara ve Çorum'da eş zamanlı olarak çok sayıda soğan deposuna baskın gerçekleştirdi. Depolarda tonlarca soğan bulan ekipler, şaşkınlıklarını gizleyemezken, kimsenin Türkiye ekonomisi üzerine oyunlar oynamasına izin vermeyeceklerini ifade ettiler.

Resim 6: Zaytung, (21 Kasım 2018)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=350469

“Soğan Depolarına Baskın Yapıp Soğan Bulan Maliye Bakanlığı Ekipleri, Türkiye'ye Karşı Oynanan Bir Büyük Oyunu Daha Çökertmenin Haklı Gururunu Yaşıyor...” manşetli haberin devamı şöyle:

> Soğan depolarında soğan depolandığı yönündeki ihbarlar üzerine harekete geçen Maliye Bakanlığı ekipleri, bu sabah Ankara ve Çorum'da eş zamanlı olarak çok sayıda soğan deposuna baskın gerçekleştirdi. Depolarda tonlarca soğan bulan ekipler, şaşkınlıklarını gizleyemezken, kimsenin Türkiye ekonomisi üzerine oyunlar oynamasına izin vermeyeceklerini ifade ettiler.

Haberde, soğan fiyatlarındaki yükselişe, soğan depolarındaki stokları kontrol ederek engel olmak isteyen hükümetin bu ilginç politikası, kendisi üzerine oynanan büyük oyunları bozma girişimi olarak parodileştirilmiştir.Gerçekte ekonominin kötü gidişi ve piyasadaki ucuz ürünlerin dahi yüksek fiyatlara satılması karşısında hükümetin yaşadığı zor durum“büyük oyun” söylemiyle karikatürize edilmiştir. Hakikatten uzaklaşan uygulamaların yine hakikatten uzak olan söylemlerle örtülmeye çalışılmasının, mizahın soğukkanlı üslubuyla resmedildiği bu haberde, büyük oyun söylemi egemen dilden çıkarılıp parodinin öznesi haline getirilmiştir. Böyleceegemen dildeciddiyet, resmiyet ve hakikat beklentisiyle inşa edilen “büyük oyun” söylemi, ters yüz edilmiş, gülünç bir hale sokulmuşve aynı zamanda bu haliyle popülerleştirilmiştir.

Bu Kez de Dolar'ın 5.60 TL'ye Düşmesi Vesilesiyle Kutlanan Geleneksel Büyük Oyun Bozma Şenliklerinin 8.'si Sona Erdi. Bir Sonraki Şenlik 7'ye Düştüğünde...

Rahip Brunson krizinin çözülmesi ve ABD'nin Türkiye'ye dönük yaptırımları kaldırabileceği sinyalleriyle birlikte ABD Doları hızlı bir şekilde 6.1 TL'den 5.6'ye düşerken, geleneksel büyük oyun bozma ve düşman çatlatma şenliklerinin 8.'si de yine renkli görüntülere sahne oldu.

Resim 7: Zaytung, (18 Ekim 2018)

Kaynak:http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=349085

"Bu Kez de Dolar'ın 5.60 TL'ye Düşmesi Vesilesiyle Kutlanan Geleneksel Büyük Oyun Bozma Şenliklerinin 8.'si Sona Erdi. Bir Sonraki Şenlik 7'ye Düştüğünde..."

> Rahip Brunson krizinin çözülmesi ve ABD'nin Türkiye'ye dönük yaptırımları kaldırabileceği sinyalleriyle birlikte ABD Doları hızlı bir şekilde 6.1 TL'den 5.6'ye düşerken, geleneksel büyük oyun bozma ve düşman çatlatma şenliklerinin 8.'si de yine renkli görüntülere sahne oldu.

Siyasal iktidarın sıkça kullandığı kalıplar arasında yer alan "büyük oyunu milletin bozması" söyleminintiye alındığı bu haberde, Dolar'ın düşmesi Brunson olayından dolayı değil de milletin başarısına bağlanmıştır. Burada taklit edilen, iktidarın kurgusal dilinin kendisidir.Brunson olayı, ekonominin ne kadar kırılgan ve dışa bağımlı olduğunu tekrar hatırlatırken, egemen dil ise bu gerçeğin yerine kurgusal bir algı inşa etmektedir. Bu algı iktidar retoriğinde "Türkiye üzerine oynanan oyunları milletin görüp, bu oyunları bozması" şeklinde karşılık bulur. Haberde bir yandan da Dolar'ın sürekli yükselmesinin "oyun bozan millet" için bir öneminin olmadığı, kısmi düşüşlerin bilekutlamalar için yeterli olduğu belirtilmiştir.Böylece, ekonomik kırılganlığın sebebini anlamak ve gerçeği görmek yerine, egemen söylemleri olduğu gibi kabul eden insanların tavrı da eleştirilmiştir. Burada ironi aracılığıyla, hem büyük oyun söyleminin hamasi yanına hem bu hamasetten çabucak etkilenen insanların anlamsız sevincine hem de iktidarın dışa bağımlı yapısına vurgu yapılmış, bu anlamsızlıklar birer şaka objesi haline getirilmiştir.

Japonya Başbakanı'ndan 'Büyük Oyun' Özrü: "Abi Marmaray yüzünden olduysa yıkalım biz onu geri?"

Başbakan Erdoğan ve beraberindeki heyet, uzak doğu ziyaretlerinin ilk durağı olan Japonya'da, Japonya Başbakanı Shinzo Abe tarafından karşılandı. Tokyo Haneda Havalimanı'nda birlikte bir basın toplantısı düzenleyen iki ülke lideri, Türkiye ve Japonya arasındaki güçlü ilişkilere dikkat çekerlerken, Shinzo Abe son dönemde Türkiye üzerinde oynanan büyük küresel oyun nedeniyle duyduğu üzüntüyü dile getirdi.

Resim 8: Zaytung, (6Ocak 2014)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=235337

"Japonya Başbakanı'ndan 'Büyük Oyun' Özrü: 'Abi Marmaray yüzünden olduysa yıkalım biz onu geri?'"

> Konuşmasına, Başbakan Erdoğan'a hitaben Türkçe "Hoşgeldiniz sayın dünya lideri!" diyerek başlayan Japon Başbakan, özellikle son bir kaç aydır Türkiye üzerinde oynanan küresel oyundan kendilerinin de yeni haber aldığını ifade etti. "Açıkcası önceden haberimiz olsa sizi uyarırdık, en kötü ihtimal ihale şartnamesine bunla ilgili bir madde eklerdik falan ama anladığımız kadarıyla artık çok geç. Belli ki düğmeye basılmış, bir takım odaklar harekete geçmiş. Neyse, çok geçmiş olsun..." diyen Abe, dünyanın büyüyen bir Türkiye'ye tahammülü olmadığına da bir kez daha dikkat çekti.

Japon şirketin ortaklığı ile yapılan Marmaray'ın dış güçlerin dikkatini çekerekaynı zamanda kıskançlıklarını körüklediğini dile getiren hükümetin bu tutumu parodi bir habere dahil edilmiştir.Haberde Japonya Başbakanı'nın ifadesine göre, dış güçlerin

gözünü Türkiye'ye çevirmesine sebep olan bu tünelin yapımından kendisi de pişmandır.Marmaray, tam da egemen dilin sözcük kalıplarını kullanarak, Türkiye'ye oyunlar kurmak isteyen devletlerin kötü emelli planlar kurmasına vesile olmuştur.Haberde kullanılan, "düğmeye basıldı", "dünya lideri", "birtakım odaklar", "büyük oyun" gibi egemen dilin sıkça kullandığı kalıplar,birer şaka nesnesi haline gelerek farklı ve komik bir anlam inşasına dahil edilmiştir.

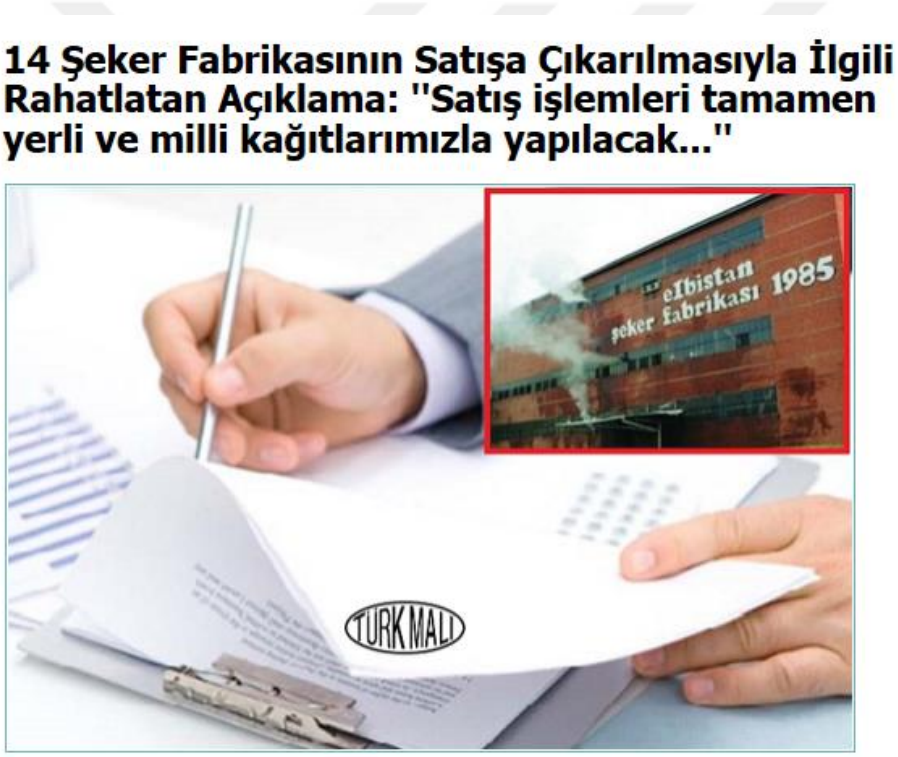

Resim 9: Zaytung (8 Ocak 2018)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=335196

Sırtını Yerli ve Milli Değerlere Yaslama Kararı Alan Boğaziçi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ni Nargile Cafe'ye Çeviriyor

Yerli ve milli olarak nitelenen ve çoğunlukla amorf bir kültürel karşılığa sahip sosyal alanlar son dönemde nargile cafe konseptinde cisimleşmiştir. Her türlü sosyoekonomik yapıya uygun bu kafelerin hemen hepsinde alkollü içecek bulunmaması özellikle muhafazakar yapıdaki müşterilerin ilgisini çekmiştir. Yerli ve milli değer olarak nitelenen bir sosyal alanın nargile kafeden ibaret olduğunun ifade edildiği haberde, popülerleşen nargile kafelerin iktidarın sosyal ve kültürel alanda inşa etmeye çalıştığı yapıyla taşıdığı benzerlik de aynı zamanda eleştiri konusu haline getirilmiştir.

Resim 10:Zaytung, (22 Şubat 2018)

Kaynak:http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=337035

"14 Şeker Fabrikasının Satışa Çıkarılmasıyla İlgili Rahatlatan Açıklama: 'Satış işlemleri tamamen yerli ve milli kağıtlarımızla yapılacak...'"

"Satış işlemlerinde her aşamanın yerli ve milli değerlere uygun olarak gerçekleşeceği belirtilirken 'kimse bundan kendine siyasi bir pay çıkarmaya çalışmasın' ifadelerine yer

verilmiştir" şeklinde devam edenhaberde kamuya ait fabrikaların özelleştirilmesinin ardından oluşacak muhtemel tepkiyi, yerli ve milli vurgusuyla lehine çevirmeye çalışan bir uğraşın durumu resmedilmiştir. Haberde yerli ve milli teriminin iç politikadaki kullanışlı yapısına dikkat çekilirken aynı zamanda siyasal iktidarın oluşabilecek kriz anlarında bile "yerlilik" vurgusuyla kolektif algıyı dağıtma girişimleri alay konusu haline getirilmiştir.

"Yerli ve Milli Kur" (MUR) Basına Tanıtıldı: 1 USD = 1 SKY (Sen Kimsin Ya) manşetli haber şöyle devam ediyor: "Çıkıyorsunuz yok kurmuş, murmuş. Ne kuru ya" diye çıkışan Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Merkez Bankası'ndan anlamlı jest: Hazırlıkları tamamlanan "Yerli ve Milli Kur" (MUR) basın mensuplarına tanıtıldı: 1 USD = 1 SKY (Sen Kimsin Ya)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=341629, (27 Mayıs 2018)

Hükümetin merkez bankası üzerindeki baskısını yerli ve milli trendiyle bütünleştiren bu haber Erdoğan'ın uluslararası piyasalara karşı milli bir kur benimseyeceğini ironik bir dille ifade etmiştir. Habere göre yeni kur, ismini Erdoğan'ın meydan okuma şiarı haline gelen "Sen kimsin ya?" sorusundan almaktadır. İç politikadaki karizmasını pekiştirmek amacıyla ekonomideki dışa bağımlılığı söylemsel düzeyde görmezden gelen Erdoğan'ın bu çıkışları mizahi bir dille hicvedilmiştir.

Yargıda 'Milli İrade' Dönemi: Kim Adliye Önünde Daha Çok Adam Toplarsa O Haklı Olacak...

Resim 11:Zaytung, (30 Aralık 2013)

Kaynak: http://www.zaytung.com/haberdetay.asp?newsid=234550

Yargıda 'Milli İrade' Dönemi: Kim Adliye Önünde Daha Çok Adam Toplarsa O Haklı Olacak...

> Devlet Bakanı ve AKP Denizli Milletvekili Necip Orhan Direksiz'in yargı sorununa kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla hazırladığı "yargıda milli irade reformu" başlıklı yasa tasarısı önümüzdeki günlerde meclis gündemine taşınacak. Tasarıya göre, davaların henüz adliye bahçesinde karara bağlanması planlanırken, yeni yargı düzeninde davacılardan en çok adam toplayanın ve sesi daha fazla çıkanın otomatikman haklı duruma gelmesi öngörülüyor.

Milli irade söyleminin "en çok adam toplayanın haklı duruma geçmesi" şeklinde tanımlandığı haberde aynı zamanda bu söyleminmanipülatif yönüne de dikkat çekilmiştir. Çok olmayı, adil olmanın önüne koyan bir yapının absürtlüğü görünür hale getirilirken milli irade kavramının egemen söylemdeki karşılığı dasorgulanır hale getirilmiştir.

SONUÇ

Hakim sınıfın kamusal senaryo içinde çoğu zaman ideolojik aygıtları kullanabilme gücüyle gizlediği, çarpıttığı ya da yok saydığı gerçeklere karşı yapılan eleştirilerin doğrudan iktidarın yüzüne söylenebilmesi, en azından Scott'un tezlerine göre oldukça zordur.İktidar, kendine meydan okuyabilecek muhalif hareketleri marjinalleştirme gücüne sahiptir.Bu güç aynı zamanda eleştirilerin örtük bir alan içerisine hapsolmasına sebep olmaktadır.Fakat yine Scott'ın izini sürerek söyleyecek olursak, hakim ideolojinin kamusal senaryosu içinde tabi sınıflar, mücadeleleri sonucu elde ettiği direniş kanallarını kullanarak egemen ideolojide çatlaklar yaratabilirler. Kamusal senaryo içerisindeki tahakküm mekanizmalarının ancak otoriteye duyulan itibarla ayakta kalabileceğini vurgulayan Scott'tan hareketle, egemen ideolojide yaratılan çatlakların kimi zaman otoritenin itibarını hedef alan alay ve gülmeceler olarak karşımıza çıkabildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kamusal senaryonun aynı zamanda belirli ifade alışkanlıklarının egemenliği toplamında bir dil oluşturduğunu söyleyecek olursak, bu dilin toplumun anlamlandırma biçimine de etki ettiğini unutmamak gerekir. Kendini onamaya dönük bir dil inşa eden, imgeler ve inançlar sistemi yaratan iktidar, tabi olanların düşün yapısını kendi belirlediği yönde algılamalarına yol açar. Buradaki anlamıyla mizahın asıl hedefi hakikati ortaya çıkarmak değil, hakikatle bağı kopmuş bir düzenin çarpık yanına dikkat çekmektir.Bu açından düşünüldüğünde kamusal senaryonun ya da bir başka ifadeyle hakim söylemin egemenliği altındaki dilin mizah aracılığıyla gülünç bir biçime sokularakitibar kaybettiği, tahrip olduğu ve böylece yeni ve anti hegemonik bir dilin oluşmasını sağladığısöylenebilir. Öyle ki çalışmada ele alınan kavramlarda iktidarın kurmaya çalıştığı algının dışına çıkarak gündelik dilde şaka sözcükleri halinegelebilmektedir.Yaşanan hemen her krizin kaynağı olarak gösterilen "dış

mihraklar"ya da "büyük oyun" söylemlerive bu söylemler aracılığıyla olup bitenlerin sorumlusunu dışarda arama ritüeli, mizahi bir eleştiriyle karşılık bulmuştur.Aynı şekilde, Scott'ın sınıflandırmasıyla söyleyecek olursak, tabi sınıfın önemli bir bölümünde yerli ve milli söylemi ne yerli ne de milli olduğu düşünülmeyen hemen her şeye karşılık gelen"gülünç"bir ifade halini almıştır.

Siyasal iktidarın popülist söylemlerinin Zaytung'da ele alınış biçimi incelendiğinde, iktidarın ciddiyetle kurduğu dilin, tam da bu ciddiyet taklit edilerekbiçim değiştiripparodileştirildiği gözlemlenmiştir. Hakim söylemin hegemonik dilinin parodileştirilmesi aynı zamanda üretilen eleştirel söylemi iktidarın egemenlik alanına yöneltir, böylece otoritenin gerçeklik iddiası taşıyan söylemlerinin de içini boşaltmış olur. Hakim ideolojinin kendisini doğallaştıran hegemonyası, ideolojik söylemlerin alay nesnesi haline gelerek kesintiye uğrar. Burada var edilen gülme,mevcut toplumsal düzeni olumsuzlarkengizli senaryoda inşa edilen eleştiriyi mizahvesilesiyle kamusal senaryoya dahil ederek ortadaki ayrımı da yok eder. Mizah, trajiği hatırlatıp toplumun özünde bulunan rahatsızlığı toplumsal, kültürel ve en önemlisi popüler bir olgu haline getirir.

Sonuç olarak, gülme ve mizah, hegemonik söylemin ya da kamusal senaryo adı verilen sözleşmenin oluşturduğu boyun eğme arzusuna karşı geliştirilen bir mücadele biçimi olarak işlev görür. Çalışmanın inceleme nesnesi olan Zaytung,tam da bu mücadele alanı içerisinde gülmeye dayalı alternatif bir eleştirel söylem yaratarak, hem kamusal senaryonun başat kavramlarının gücüne ve inandırıcılığına, taklit, abartma ve ironiteknikleri ile bir tür müdahale gerçekleştirmiş hem de yeni bir söylem ortaya koymuştur. Burada var edilen gülme, egemen söylemlerin ardındaki absürtlüğü görünür kılarak bu söylemleri müzakere edilebilir bir yakınlığa getirmiştir.

KAYNAKÇA

Arendt, Hannah, (2018), **Şiddet Üzerine**, Çev: Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul

Arendt, Hannah, (2012), **Geçmişle Gelecek Arasında**, Çev. B. Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul

Aslandaş, Alper Sedat ve Baskın Bıçakçı, (1995)**Popüler siyasî deyimler sözlüğü,** İletişim Yayınları, İstanbul

Ataay, Faruk**,**(2008)**Neoliberalizm ve muhafazakar demokrasi: 2000'li yıllarda Türkiye'de siyasal değişimin dinamikleri,** De Ki Basım Yayım, İstanbul

Ateş, Kazım. (2017). **AKP, Dinsel popülizm ve Halk-Olmayan**. Mülkiye Dergisi, 41(1), 105-129.

Avcı, Artun, (2003) **Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gümlece**, Birikim Dergisi, Sayı: 166

Bahtin, Mihail, (2005)**Rabelais ve Dünyası**, Çev: Çiçek Öztek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Bali, Rıfat N. (1996) **Suçlu Sam Amca, Siyonistler ve Yahudiler'dir**, Birikim, Sayı:90, s., 60-62

Başlar, Gülşah,(2006) **Yeni Medyada Kültürel Aktivizm Bağlamında Mizahın Eleştirel Kullanımı: "Bobiler.Org" Üzerine Netrografik Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

Baştürk, Efe, (2012) **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:14

Baştürk, Efe. (2014)**"Mağduriyet ile İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplocu Bir Söylemin Anatomisi."**Teorik Bakış 5: 117-150.

Bayat, Asef,(2008)**Sokak Siyaseti: İran'da Yoksul Halk Hareketleri**, Çev: Soner Torlak, Phoenix Yayınları

Baypınar, Yüksel. (2017), **"Hiciv kavramı üzerine bir inceleme."***DTCF Dergisi* 29.1-4.

Berger, P. L., ve Thomas Luckmann (2008)**Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi**Çev: Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayınları, İstanbul

Bergson, Henri,(2011)**Gülme: Komiğin Anlamı Üzerine Deneme**, Çev: Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Berkowitz, Dan, and David Asa Schwartz.(2016) "**Miley, CNN andTheOnion: Whenfakenewsbecomesrealerthanreal.**" *JournalismPractice* 10.1: 1-17.

Bilgiç, Esra Ercan, (2008)"Kötü Eski" "İyi Yeni" Retoriğinde İkili Karşıtlıklar, **Marka, Takva, Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika**,Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul

Bora, Tanıl, (2008) **Zamanın Kelimeleri: Yeni Türkiye'nin Siyasi Dili**, Birikim Kitapları, İstanbul

Bora, Tanıl, (1996) **Komplo Zihniyetinin Örnek Ülkesi Türkiye**, Birikim, Sayı: 90, s., 42-44.

Bourdieu, Pierre, (2016)**Akademik Aklın Eleştirisi**, Çev. P. Burcu Yalım, Metis Yayınları, İstanbul

Burke, Peter, (2011)**Tarih ve Toplumsal Kuram**, Çev: Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Cantek, Levent, (2011) **Şehre Göçen Eşek: Popüler Kültür, Mizah ve Tarih**, İletişim Yayınları, İstanbul

Clastres, Pierre, (2016)**Devlete Karşı Toplum,** Çev: Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş,Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Çetin, Halis, (2012)**Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu**, İletişim Yayınları, İstanbul

De Certeau ,Michel, (2008)**Gündelik Hayatın Keşfi I**, Çev: Lale Arslan Özcan, Dost Yayınları, Ankara

Debord, Guy, (2016)**Gösteri Toplumu**, Çev: Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları,İstanbul

Esgin, Ali, (2016)**Sosyolojik Soruşturmalar: Gündelik Olanın Analizinden Kesitler**, Siyasal Kitabevi, Ankara

Ersümer, Ayşen Oluk, (2014)**Bir Alt Tür Olarak Sinemada Kara Mizah**, Doktora Tezi, İzmir

Fenoglio, Irene ve François Georgeon, (2000)**Doğu'da Mizah**, Çev: Ali Berktay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Fromm, Erich, (1987) **İtaatsizlik Üzerine Denemeler**, Çev: Ayşe Sayın, Yaprak Yayınevi

Forrester, John, (1999)**Hakikat Oyunları Yalanlar, Para ve Psikanaliz**, Ayrıntı Yayınları, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul

Foucault, Michel, (2002)**Toplumu Savunmak Gerek**, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Şehsuvar Aktaş, İstanbul

Foucault,Michel,(2011)**Özne ve İktidar**, Çev: Osman Akınhay, Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Goffman, Erving, (2017a), **Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri**,Çev: M. Fatih Karakaya, Heretik Yayınları, Ankara

Goffman, Erving, (2017b), **Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler**, Çev: M. Fatih Karakaya, Heretik Yayınları, Ankara

Göksel, N. (2006). **Unutma, Parodi ve İroni.** Cogito, 47, 363.

Gramsci, Antonio, (1986)**Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, Çev. Kenan Somer, Onur Yayınları

Gürpınar, Doğan, (2017) **Yerli ve Milli Türk Düşününde Hamasi Söylemler**, Liber Yayınları, İstanbul

Habermas, Jürgen, (2003), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, İletişim Yayınları, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul

Hilav, Selahattin, (1994)**Mizah Evrimi ve Karikatür**, Güldiken Mizah Kültürü Dergisi, Sayı 5

İnal, Kemal, (2015) **Marka, Takva, Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika**, "Sınıf, Kültür ve AKP", Evrensel Kültür Kitaplığı

Karataş, Şule,ve Mutlu Binark. (2016).**"Yeni medyada yaratıcı kültür: Troller ve ürünleri 'Caps' ler."** TRT Akademi 1.2 (2016): 426-448.

Kerestecioğlu, İ.Ö., Öztan, G.G., (2016) **Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İnci Özkan Kerestecioğlu, *Korku ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul

Keyes, Ralph.,(2017) Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma, Çev: Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınları, İstanbul.

Köse, Hüseyin, (2008) **Lefebvre ve Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Güz

La Boetie, Etienne, (2014)**Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, Çev: Mehmet Ali Ağaoğulları, İmge Yayınları, Ankara

Lefebvre, Henri, (2007)**Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul

Lukes, Steven, (1990)**İktidar ve Otorite", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi II**, Editör: TomBottomore, RobbertNisbet, Çev: Mete Tunçay, Aydın Uğur, Verso Yayınları, 1990

Marx, K., Engels, F., (2013)**Alman İdeolojisi**, Evrensel Yayınları, Çev: Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, İstabul

Morreall, John, (1997) **Gülmeyi Ciddiye Almak**, Çev: Kubilay Aysever ve Şenay Soyer, Iris Yayınları, İstanbul

Rorty, Richard. (1995), **Olumsallık, İroni ve Dayanışma,** Çev: Mehmet Küçük ve Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Oral, Tan, (1998)**Yaza Çize**, İris Yayınları, İstanbul

Oksay, Ünsal. (2015) "Önsöz." **Söylem ve İdeoloji**, Haz: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Su Yayınları, İstanbul

Özbek, Meral. (2004), "Giriş: Kamusal alanın sınırları." Meral Özbek (Der.), **Kamusal Alan,**Hil Yayınları, İstanbul: 19-90.

Özdemir, Özge, (2018)**"Politik Mizahın ve Toplumsal Muhalefetin Alternatif Söylemsel Alanı Olarak Zaytung."**, *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi* 5.2: 7-28

Özsöz, Cihad, (2007)**"Pierre Bourdieu'nünTemel Kavramlarına Giriş."** *SOYOLOJİ NOTLARI,* Ankara, Nisan

Paz, Octavio, (1990)**Düşler Boyunca Yaratmak**, Çev: Ahmet Cemal, Can Yayınları, İstanbul, s.14-15

Reilly, Ian. (2012)**"Satiricalfakenewsand/as Americanpoliticaldiscourse."** *TheJournal of AmericanCulture* 35.3: 258-275.

Rubin, V., Conroy, N., Chen, Y., &Cornwell, S. (2016). **Fakenewsortruth? usingsatiricalcuestodetectpotentiallymisleadingnews.**InProceedings of the Second Workshop on ComputationalApproachestoDeceptionDetection

Sancar, Serpil, (2008), **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Yayınları,Ankara

Sanders, Barry, (2001)**Kahkahanın Zaferi: Yıkıcı Tarih Olarak Gülme**, Çev.Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Saraçoğlu, Cenk.(2014)**Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri**, "Türkiye Sağı, AKP ve Kürt Meselesi." İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (Der.), , İletişim Yayınları, İstanbul: 2014

Sennet, Richard,(1992) **Otorite**, Çev:Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Scott, James C., (1995)**Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar**, Çev: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Stroud, N. J., ve Muddiman, A. (2013). **SelectiveExposure, Tolerance, andSatirical News. International Journal of PublicOpinionResearch**, *25*(3), 271-290

Şanlı, Ayşem Sezer, (2018)**Gündelik Hayatın Dönüşümünde Bir İmkan Olarak Toplumsal Muhalefetin Değerlendirilmesi: Cumartesi Anneleri Üzerine Bir Araştırma,**Doktora Tezi, Ankara

Tsakona, Villy, and D. Popa (2011). "**Humour in politicsandthepolitics of humour."***Studies in PoliticalHumour: Inbetweenpoliticalcritiqueandpublicentertainment*

Turgut, Hasan. (2016) **"Sosyal Gerçekliğin İnşasında Mizah: Simülasyon Kuramı Bağlamında Yeni Medya ve Mizahın Kullanımı Üzerine Kuramsal Bir Tartışma."***Middle Black SeaJournal of CommunicationStudies* 1.1

Yıldırım, Deniz, (2009) **AKP ve Neoliberal Popülizm**, der. Uzgel İ., ve C. Duru, AKP Kitabı, Phoenix Yayınevi, Ankara

Yıldırım, Kansu, (2015)"Otoriteryen Kişilik, Otoriter Söylem",**Marka, Takva, Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika**, Evrensel Kültür Kitaplığı

Weber, Max, (2005)**Bürokrasi ve Otorite**, Çev: Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara

Zabcı, Filiz,(2009)**Dünya Bankası: Yanılsamalar ve Gerçekler**, Yordam, İstanbul

Elektronik Kaynaklar

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya

(Erişim tarihi, 19 Ocak 2019)

Çoban, Barış, "**Kitle İletişim Sürecinde Toplumsal Gerçeklik ve İktidarın Kurgusu"**

<https://www.academia.edu/609158/Kitle_%C4%B0leti%C5%9Fim_S%C3%BCrecinde_Toplumsal_Ger%C3%A7eklik_ve_%C4%B0ktidar%C4%B1n_Kurgusu>, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018)

Çoban, Savaş, "**Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm"**

<https://www.academia.edu/1250610/Gramsci_Hegemonya_ve_Kapitalizm>, (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2018)

Ertan, Nazlan, **More Real Thanthe News: Turkey's Satire Magazine CoatsTruth in Humor, 2018 https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/03/zaytung-uses-satire-against-censorship.html**

Yılmaz, Gaye Gökalp "**Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak; Certeau'cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent"**

https://www.researchgate.net/profile/Gaye_Gokalp_Yilmaz/publication/317957368_Gundelik_Hayat_Sosyolojisinden_Kente_ve_Kulture_Bakmak/links/59539c35458515a207028d18/Guendelik-Hayat-Sosyolojisinden-Kente-ve-Kueltuere-Bakmak.pdf**(Erişim Tarihi: 6 Kasım 2018)**

ÖZET

Bu çalışmada mizah ve egemen söylem arasındaki negatif yönlü ilişki, "kamusal senaryo" kavramı üzerinden tartışılmıştır. Siyasal iktidarın sıkça kullandığı ve kamusal senaryonun önemli dayanaklarını oluşturan bazı söylemler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, "dış mihrak", "büyük oyun", "yerli ve milli" ve "milli irade" kavramları ele alınmış, bu kavramların Zaytung'daki kullanımları 2013-2018 yılları arasında yayınlanan 12 Zaytung haberi üzerinden niteliksel metin analizi tekniği ile incelenmiştir. Örneklem analizi sonucunda, mizah yoluyla dolaşıma sokulan eleştirel söylemin, hakim söylemin ciddiyetinden kurtulduğu ve böylece alternatif/karşıt bir gerçeklik kurarak, hegemonik söylemi tahrip etme potansiyeli taşıdığı görülmüştür. Böylelikle mizahın, siyasal iktidarlara doğrudan yöneltilemeyen sahne arkasındaki eleştirileri sahneye taşıyarak popülerleştirdiği ve aynı zaman da hakikatten uzaklaşmış söylemlerin çarpıklıklarını görünür kılma potansiyeline sahip olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal senaryo, otorite, mizah, Zaytung, hakikat, dış mihrak, yerli ve milli, büyük oyun, milli irade

ABSTRACT

In this study, the negative relation between humor and dominant discourse is discussed through the concept of public transcript. Some of the discourses that are frequently used by political power and constitute the main pillars of public transcript are emphasized. In this context, “foreign forces”, “big game”, “national volition” and “domestic and national” consepts are discussed, the use of these concepts in Zaytung is examined through qualitative text analysis technique over 12 Zaytung news published between 2013-2018. As a result of the sample analysis, it has been seen that the critical discourse circulated through humor is freed from the seriousness of the dominant discourse and thus it has the potential to destroy the hegemonic discourse by establishing an alternative/oppositereality. In this way, it has been shown that humor has popularized political criticism by taking the criticism from behind-the-scenes to the stage and it has the potential to make visible the inaccurate discourse.

Keywords: Public transcript, authority, humor, Zaytung, truth, foreign forces, domestic and national, big game, nationa volition